

MAKALE

ARTICLE

Başlık | Title:

Din Unsurunun Dış Politika Etkileri: Trump Dönemi Abd-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Rolü Örneği | Foreign Policy Effects of the Factor of Religion: The Role of Evangelism in the US-Israel Relations during the Trump Period

DOI: <https://doi.org/10.34230/fiad.1120496>

Yazar | Author, ORCID, Google Scholar ID:

Ali ÇOBANOĞLU, 0000-0002-6911-5450

Kaynakça | Reference:

Çobanoğlu, Ali. "Din Unsurunun Dış Politika Etkileri: Trump Dönemi Abd-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Rolü Örneği." *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 11 (2022): 70-103.

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Gönderilme Tarihi | Submission Date: 24.05.2022

Kabul Tarihi | Acceptance Date: 29.06.2022

Yayın Tarihi | Publication Date: 30.06.2022

DİZİNLER & VERİTABANLARI

INDEXES & DATABASES

INDEX COPERNICUS

CEEOL

SCIENTIFIC
INDEXING

DRJI

Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0
Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0)

Attribution-NonCommercial-
NoDerivatives 4.0 International
(CC BY-NC-ND 4.0)

Bu eser Creative Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Ali ÇOBANOĞLU*

DİN UNSURUNUN DIŞ POLİTİKA ETKİLERİ: TRUMP DÖNEMİ ABD-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE EVANJELİZMİN ROLÜ ÖRNEĞİ¹

Öz: Westphalia Barış Antlaşması ile birlikte Batı'da yaşanan sekülerleşme sürecinin küresel çapta etki göstermesiyle "din etkisi" uluslararası sahada önemini yitirmiştir. Uluslararası ilişkilerdeki köklü değişikliklerin sebebi olarak görülen, "küreselleşme" ile birlikte uluslararası politikanın Westfalen ayrılığı son bulmaya başlamıştır. Din etkisi yeniden yükselişe geçmiştir. Din, uluslararası ilişkilerde beklentilerin dışına çıkarak demokratik ortam, teknoloji ve küreselleşmenin de etkisi ile siyasi nüfuzunu artırmaktadır. Din, devletlerin, toplumun ve bireylerin kendi kimliklerini tanımlarında en önemli unsurlardan biri olmuştur. Dini inançlar, inanç merkezli yapılar ve çıkar grupları dış politika karar alma süreçlerinde dikkate değer katkıları olduğu gibi yalnızca stratejik boyutta değil dış politikanın icrası safhasında da yer almaktadırlar. Bunun günümüzde en çarpıcı örnekleri, Amerikan Evanjelist dini gruplarının etki ve ilgi alanında olan "ABD-İsrail dış politika" ilişkisinde yaşanmaktadır. Evanjelizm, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş yılları itibarıyla, Amerikan ulusal kimliğinin inşası aşamalarında çok köklü bir yer edinmiştir. Evanjelistler ABD'de her geçen gün artan siyasi güçleri ile ülkenin uluslararası politikalarına yön verebilecek bir unsuru haline gelmişlerdir. Evanjelistlerin ortak norm, kimlik ve kültür bağları kurdukları Yahudilerle olan ilişkileri de çok kuvvetlidir. Özellikle, kendini bir Protestan ve bir Presbiteryen olarak tanımlayan Başkan Donald Trump döneminde, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve İsrail'i Golan Tepeleri'nde egemen ülke olarak nitelendirmesi gibi somut gelişmeler Evanjelik dış politik gücün birer göstergesi haline gelmiştir. Bu makale "Sosyal İnşacı" perspektiften ABD-İsrail ilişkilerinde din unsurunun etkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, İsrail, Evanjelizm, Sosyal İnşacılık, Din, Dış Politika, Kimlik

FOREIGN POLICY EFFECTS OF THE FACTOR OF RELIGION: THE ROLE OF EVANGELISM IN THE US-ISRAEL RELATIONS DURING THE TRUMP PERIOD

Abstract: The "religion effect" lost its importance in the international arena as the secularization process in the west had a global impact with the Peace Treaty of Westphalia. With "globalization," which is seen as the cause of radical changes in international relations, the Westphalian separation of international politics has begun to come to an end and religious influence is on the rise again. Religion goes beyond expectations in international relations and increases its political influence with the effect of democratic environment, technology and

* YL Mezunu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, aliacademia@hotmail.com.

¹ Bu makale, Beşinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı'nda aynı başlıkla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve Bildiri ve Öz Kitabı'nda Özet metni yayınlanmış olan bir çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir. 2021 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde savunulan, Doç. Dr. Filiz Çoban Oran danışmanlığında hazırlanmış 'Donald Trump Dönemi ABD-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Etkisi' başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

globalization. Religion has been one of the most important elements for states, society and individuals to recognize their own identities. Religious beliefs, belief-centered structures and interest groups not only make significant contributions to foreign policy decision-making processes, but also take part in the strategic dimension as well as in the execution of foreign policy. Today, the most striking examples of this are experienced in the "US-Israel Foreign Policy" relationship, which is in the sphere of influence and interest of American Evangelical religious groups. Evangelicals have become an element that can direct the international policies of the country with their increasing political power in the USA. Evangelicals' relations with Jews, with whom they have established common norms, identities and cultural ties, are also very strong. Particularly, during the period of President Donald Trump, who defines himself as a Protestant and a Presbyterian, concrete developments such as the USA's recognition of Jerusalem as the capital of Israel and its characterization of Israel as a sovereign country in the Golan Heights have become indicators of Evangelical foreign political power. This article aims to investigate the effect of religion in US-Israel relations from a Social Constructivist perspective.

Keywords: USA, Israel, Evangelism, Social Constructivism, Religion, Foreign Policy, Identity

Giriş

İsrail, Amerika Birleşik Devletleri'nden en fazla askeri, ekonomik ve siyasi dış yardımı alan devlettir. İç siyasi baskılarla şekillenen bu politika bazı kesimlerde, ABD dış politikasının formülasyonunu beklentiler dahilindeki ulusal çıkarlardan uzaklaştığı ve dış politika hedeflerinden saptığı izlenimini oluşturmaktadır. 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'ndan beri, ABD'nin Orta Doğu politikasında İsrail'le olan ilişkileri ve İsrail'in güvenliği daha fazla önem kazanmıştır. Donald Trump dönemi ABD-İsrail ilişkilerini ele aldığımızda, bu dönem içerisinde, Birleşik Devletler Kongresi'nde 1995 yılında kabul edilen ve o dönemden beri altı aylık sürelerle ilgili ABD başkanları tarafından tehir edilerek bekletilen, "Kudüs Büyükelçiliği Yasası'nın onaylanarak yürürlüğe konulduğu görülmektedir. Yasanın onaylanmasıyla, Tel Aviv'deki ABD Büyükelçiliği Kudüs'e taşınarak, Kudüs resmen İsrail'in başkenti olarak tanınmıştır. Bu yasanın kabul, özellikle yıllardır bu "eskatolojik tarihi olayı" bekleyen Evanjelistler tarafından coşku ve heyecanla karşılanmıştır. Bu dönem içinde ABD'nin, İsrail'in Golan Tepeleri zerindeki egemenliğini tanıdığını ilan eden deklarasyonun imzalanması; İsrail'in en etkili askeri siyasi figürlerinden Kasım Süleymani'nin drone saldırısıyla ldrlmesi; Başkan Trump'ın büyük bir utanç olarak nitelediği İsrail Nükleer Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmesi ve ardından Tahran'a sert yaptırımlar uygulaması; Amerikan yönetiminin bariz olarak İsrail karşıtı n yargısı olduğunu değerlendirdiği, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nden çekilmesi; ABD'nin, İsrail'in bölgedeki güvenliği için kritik öneme haiz olan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn Krallığı ve Sudan da dahil olmak üzere İsrail ve Arap-Müslüman lkeleri arasındaki

tarihi barış anlaşmalarına aracılık etmesi; Trump'ın elliden fazla Müslüman ulusun liderlerinden oluşan bir meclise hitap ederek terörün her türlüyle mücadele için bir anlaşma yapan ilk Amerikan Başkanı olması; Suudi Arabistan hükümeti ile birlikte Riyad'da Küresel Aşırılık Yanlısı İdeolojilerle Mücadele Merkezi'nin (ETIDAL) kurulması ve Başkan Trump'ın İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile birlikte "Yüzyılın Anlaşması" adını verdiği, Filistin Devleti'nin İsrail'in güvenliğine yönelik risklerine çözüm getirmeyi ve iki devletli bir çözümü hedefleyen, "Barış İçin Siyasi Plan Vizyonu" açıklaması gibi gelişmeler, bu dönemde iki ülke arasındaki dostluk ve ittifakı tazelenmiştir. Ayrıca, İsrail'in Amerikan dış politikasında ayrıcalıklı bir yeri olduğu realitesi ve İsrail Devleti'nin güvenliğinin Amerikan yönetimi açısından önemi bir kez daha ortaya konmuştur. Başkan Donald Trump döneminde gerçekleşen bu "din menşeli" söylem ve eylemlerin, ABD'nin bölgesel çıkarlarına ne derece hizmet ettiği soru işaretleri taşımaktadır. Bu çerçevede bu çalışmanın temel araştırma sorusu genel perspektiften "ABD'nin İsrail Politikası Nasıl Açıklanabilir?" dir. Bu sorunun cevabını "din etkisi" olarak bulunurken; özele inildiğinde ise temel araştırma sorusu, Amerikan toplumsal kimlik yapısının kritik unsurlarından olan Evanjelistlerin, İsrail'e özel bir kıymet atfetmeleri ile birlikte "Donald Trump Dönemi ABD-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Etkisi Nedir?"e evrilmektedir. Donald Trump tarafından alınan bu kararlar ve fiiliyata dönüşen söylemler, dış politika analizinde kimlik inşasında önemli olan norm ve değerleri hesaba katan, dış politika analizinde din unsurunun etkisini analiz etmeyi olanaklı kılan "sosyal inşacı" perspektifli araştırmayla açıklanabilir. İsrail'in ABD dış politikasında ayrıcalıklı bir konumu olduğu görülmektedir. ABD ve İsrail arasındaki özel ilişkide Evanjelist menşeli "din etkisi", kaynağı kimlik ve kültürde bulunan normatif bir yaklaşımla yapılan değer odaklı bir araştırmayı gerektirmektedir. Amerikan siyasetine yön veren iç dinamikler, dış politika yapım sürecinde de etkili olmaktadır. Dini topluluklar devletlerin politikalarını doğrudan etkiliyor görünmeseler de halkın ve karar vericilerin dünya görüşlerini biçimlendirmedeki ağırlıklı yerleri nedeniyle hem iç hem de dış politikayı dolaylı yoldan değiştirebilen siyasal araca dönüşebilmektedir. Bu nedenle son dönemde giderek artan etkin bir güce sahip olan Evanjelistlerin dünya görüşü ve dünya politikalarına bakışını bilmek, Amerikan politikalarını anlamak için önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda, Evanjelist değerlerin Amerikan ulusal kimliğinin inşasındaki rolü ve dış politikaya etkisi incelenerek Amerikan Evanjelistlerinin dünya görüşü ve normları çerçevesinde Amerikan politikasında Yahudi halkı ve İsrail Devleti'nin ayrıcalıklı yeri saptanacak;

Evanjelizmin kökenlerine inilecek ve Evanjelistlerin uluslararası politik bakış açlarına ışık tutulacak; Evanjelizmin Amerikan dış politikalarının oluşturulması ve belirlenmesindeki etkileri ile ABD-İsrail arasındaki özel ilişki analiz edilecek ve Evanjelizmin Donald Trump'ın başkan olduğu dönemdeki ABD-İsrail ilişkilerine etkisi ele alınacaktır.

1. Uluslararası Politikada Dinin Etkisi

Çoban Oran, "21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm" adlı çalışmasında, dinin çok boyutlu bir olgu olması sebebiyle uluslararası politikaya çok yönlü etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Günümüzde dinin uluslararası ilişkileri en az yedi farklı yolla etkilediği ve dönüştürdüğu konusunda dikkatleri çekmektedir.² Bunlardan ilki "kimlik inşası"dır. Kimlik ortak kültür, ortak değerler, inanç sistemleri gibi yaşanmışlıklarla oluşan, nitelik ve özelliklerin ortak adıdır. Din ulusların ve devletlerin dünya siyasetindeki yerini ve rolünü şekillendiren temel niteliklerden biridir. Din, devletlerin, toplumun ve bireylerin kendi kimliklerini tanımalarında en önemli faktörlerden biridir. İkinci unsur, "dış politika"dır. Dini inançlar, inanç merkezli yapılar ve çıkar grupları dış politika karar alma süreçlerinde dikkate değer katkıları olduğu gibi yalnızca stratejik boyutta değil faaliyetlerin icrası safhasında da yer alabilmektedirler. Bunun örneklerini Evanjelist gruplarda görebiliriz. Evanjelizm, Amerika Birleşik Devleti'nin kuruluş yılları itibariyle, Amerikan ulusal kimliğinin inşası aşamalarında önemli bir yer aldığı gibi, ABD'deki siyasi gücü ile ülkenin uluslararası politikalarına yön verebilecek bir etkiye sahiptir.³ Evanjelist gruplar, ABD'nin dış politikasında ve devletin yeniden tanımlanan dünya siyasetindeki rolünde oldukça önemli bir yer tutmaktadırlar. Dinin uluslararası ilişkilerdeki dönüşümünü etkileyen üçüncü unsur "çatışma ve çatışma çözümü"dür. Siyasallaşan ve milliyetçilikle yoğrulan din, toplumlar arasında derin ayrışmalara yol açabilir ve siyasi çatışmalara sebebiyet verebilecek ölçüde etkili bir kaldıraca dönüşebilir. Buna örnek olarak, 1990'lı yıllarda farklı din ve mezheplere sahip halklardan oluşan Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna'da yaşanan olaylar ve işlenen savaş suçları gösterilebilir. Dini unsurlar aynı zamanda barışçıl müzakereler için de başarılı görevler üstlenebilmektedir. Dördüncü unsur "siyasal hareketler"dir. Devletlerin

² Filiz Çoban Oran, *21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2017), 15-18.

³ Filiz Çoban Oran, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, 3 (2017): 2035.

siyasal dönüşüm aşamalarında din, kurumları ve inanç sistemlerinin farklı yönleriyle bir aktör olarak yerini alabilir. Din kardeşliği ve dini vazife gibi söylemler uluslararası ilişkilerde bireylerin, devletlerin veya sistemlerin aktif katılımını sağlayabilmektedir. 1517 yılında Katolik kilisesi ve papalığa karşı, Wittenberg kilisenin kapısına asarak ilan ettiği doksan beş maddelik manifesto ile Martin Luther “Protestan Reformasyonu” sürecini başlatmıştır⁴. Katolik kilisesine karşı başlatılan bu mücadele ile birlikte toplumsal ve siyasal hareketlilik yaşanmıştır. Batı’da siyasal dönüşüm süreçlerinin başlangıç noktası olmuştur. Beşinci unsur, “siyasi meşruiyet”tir. Bir dinin muhafazası ve diğer insanlara ulaştırılmaya çalışılması için kullanılan dini söylemler, aynı zamanda dış politikada alınan kararların meşru hâle getirilmesinde de kullanılabilir. Dini değerler ve inançlar zaman zaman politikacıların propaganda aracı haline de gelebilmektedir. 21. yüzyılda da en dikkat çeken siyasi meşruiyet kaynaklarına örnek Orta Doğu’daki devlet yapılarının dönüşümüdür. Arap Baharı esnasındaki zorlu dönüşüm süreçlerinde dini kimliğe sahip Müslüman Kardeşler’in üstlendiği rol din, siyaset ve meşruiyet bağlantısı açısından dikkatleri çekmektedir. Dinin uluslararası ilişkilerdeki dönüşümünü etkileyen altıncı unsur ise “köktencilik ve terörizm”dir. Küreselleşen dünyamızda yerel çapta yaşanan birçok problem hızlı bir şekilde ülkeler arasında etkileşim göstererek uluslararası bir şekle bürünerek küresel bir probleme dönüşmektedir. Köktencilik ve uluslararası terörizm de bu problemlerin başını çekmektedir. Yakın zamanda IŞİD terör örgütü Irak’ta doğup, Suriye’de güç toplayarak küresel bir probleme dönüşmüştür. Günümüzde dinin uluslararası ilişkileri etkilediği ve dönüştürdüğü son unsur ise “insan hakları”dır. İnsan haklarının önem verdiği din ve vicdan özgürlüğü konusu, ihlal edilmesi halinde uluslararası müdahale gereken bir husus olarak görülmesi sebebiyle uluslararası politikanın ve devletlerin dış politikalarının öncelikli konulardandır. Dini haklar uluslararası anlaşmalar ile garanti altına alınmıştır. Din ve Uluslararası İlişkiler disiplini ile ilgili önemli çalışmalarıyla tanınan Jeffrey Haynes’e göre 19. yüzyılda seküler milliyetçiliğin, bir önceki asırdaki Fransız ve Amerikan Devrimleri aracılığıyla, Avrupa’da ve ardından Avrupa’nın sömürgeleştirdiği dünyanın geri kalan bölgelerinde yükselişi, seküler anlayışın dine karşı bariz zaferine yol açmıştır.⁵ Hem Amerikan hem de Fransız Devrimleri’nin temel ideolojik ve örgütsel ilkesi olan seküler iktidarların ve otoritenin din üzerindeki istenilen üstünlüğü açık hale getirildi. İlerleyen yıllarla birlikte, tüm Avrupa

⁴ Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 23.

⁵ Jeffrey Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion* (New York: Routledge, 2014), 17-63.

devletleri, seküler siyasi gücün dini otoriteye üstünlüğü ilkesini kabullendi. 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasında kalan zaman diliminde Avrupa sömürgeciliğı ve emperyalizmi vasıtasıyla dünyanın geri kalanına yayılan seküler siyasi anlayış ile birlikte ortaya çıkan sonuç, 20. yüzyılda dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerin seküler uluslararası ilişkiler anlayışını sürdürmesi oldu.

17. yüzyıl itibariyle dinin kamusal merkezi yapısının arka plana atılması yoluyla gelişen yeni seküler yapı, kendi bölgelerinde mutlak yetkiye haiz bireysel yöneticilerin olduğu, devletlerin egemen eşitliğine odaklandı. İki ayrı antlaşmadan oluşan Westphalia Barışı, Avrupa çapında ilk kez merkezi olmayan yasal olarak eşit ve egemen ulus devletler sisteminin yapı taşlarını oluşturdu. Barışı takiben, sömürgecilik ve emperyalizm yoluyla da Avrupa'da inşa edilen modern devletler sistemi küresel bir uluslararası ilişkiler sistemine dönüştü.⁶ Ancak, Avrupa'nın deneyimlediğı tarihi, bilimsel ve düşünsel dönüşümün ortaya çıkardığı anlayışın küresel çapta da aynı sonuçları ortaya çıkaracağı varsayımı, batılı paradigmanın hakım olduğu uluslararası politik ortamda, din etkisinin değerlendirme dışı bırakılması yanlış ve eksik okumalara neden olmuştur. Bu değerlendirmeler zaman zaman küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte olumsuz neticeler vermiştir. Dini, uluslararası politikada etkisiz bir yapı olarak lanse eden anlayışın temelde üç yanlışı vardır. İlki, günümüz çağdaş Batı dünyasında din artan bir teolojik sorun olarak görüldü. Kamu yaşamında dinin politik bir tesirinin, olamayacağı düşünöldü. Avrupa'da din ile ilgili çalışmalar çoğunlukla Hristiyanlık, Martin Luther öncülüğünde ortaya çıkan Protestanlık mezhebi, din savaşları ve reformasyon hareketleri üzerine olmuştur. Din, toplumlara şekillendiren toplumlara karakter kazandıran önemli bir toplumsal kimlik ögesi olmasına rağmen, modern dönem Batılı tarih okumalarının da etkisiyle politik tartışmaların bir unsuru olmaktan çıktı. Küresel ölçekte bakıldığında devlet idarecilerinin toplum üzerindeki baskı ve hakimiyetlerini devam ettirebilmelerinin önemli temel dayanak noktalarından biri olarak kullanıldı ve halen kullanılmaya devam edilmektedir. İkinci yanlış, üçüncü dünya modernizmi ile birlikte din etkisinin mecburi olarak önemi yitireceğı düşüncesidir. Bir grup uluslararası politika uzmanına göre 17. ve 19. yüzyıllar arasında Batı'da yaşanan sekülerleşme süreci küresel çapta etki gösterecek ve tüm devletler tarafından benimsenecekti. Batı dışında kalan uluslar, Batı'nın sömürgeci tarihi geçmişinin de tesiriyle sekülerizm, hümanizm, bilim ve teknoloji gibi dinin üstesinden gelebileceğı düşünölen modern çağı ait

⁶ Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, 117-119.

fikirlerle temkinli yaklaştılar. Batı modern düşüncelerini küresel çapta yayarken iyi bir rol model olmadı. Son yanlış düşünce ise, dinin yaşamın her alanından çıkarılması gerektiğini savunan Karl Marx'ın "din kitlelerin afyonudur" anlayışıdır. Komünist yönetimleri de içine alacak şekilde bu anlayış Batılı entelektüellerce oldukça kabul gördü ve kullanıldı. Ancak Marx ve bu doğrultuda düşünen entelektüellerin sezemedikleri bir durum afyonun sıkıntılara karşı bir "çekicilik" özelliğine sahip olmasıdır. Netice itibarıyla, din her ne kadar arka planda bırakılmaya çalışıldıysa da etkisini devam ettirdi. Seküler ortamın oluşmasıyla Batı'da ulus devletlerin elinde bir dış politika aracı haline gelen din Westphalia Antlaşması ile ulusal ve uluslararası sahada birincil önceliğini yitirmiş olsa da ortadan kalktığı söylenemez.⁷

Yeni küresel paradigmada, modernleşme etkisini artırdıkça, dinin ölmekte olduğu inancı argümanı da devam etti, din her yerde "özelleştirilecek", kültür üzerindeki hakîmiyetini kaybedecek, tamamen kişisel bir mesele haline gelecekti. Dolayısıyla din, artık sosyal ve/veya politik değişimler için önemli bir argümana sahip kolektif bir güç olmayacaktır. Ancak, sekülerleşme teorisinin yanlış olduğu ortaya çıktı. Din, kehanet edildiği gibi gözden kaybolmak yerine, pek çok ülkede, özellikle de gelişmekte olan dünyada yeniden öne çıktı.⁸ Dünyanın en modern ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasetin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.⁹

Din, sadece "ihmal edilmiş bir değişken" değil sosyal evrenin temel güçlerinden biridir. Dinler, sistem çapında değişim ortaya koymak için özel bir potansiyele sahiptir. Çünkü birim sınırlarını aşarlar, toplumun tüm kurumları ve fikirleri için etkileri vardır. Etkisi altında olan bireyleri farklı bir şekilde motive ederler. Egemen devletler sisteminin kökeninin dini bir ayaklanma olan "Protestan Reformu" tarafından katalize edilmesi bir tesadüf değildir. Bu yeni ayaklanmaların bir kez daha uluslararası sistemde geniş kapsamlı değişiklikler üretebileceği olasılığını artırmıştır. Daniel Philpott ve Timothy Shah, dinin devletten daha eski olduğuna ve amaçlarının sadece siyaseti değil tüm hayatı kapsadığına dikkat çekmiştir. Siyasetteki dini aktörler devleti destekleyebilir, devlet aracılığıyla kendi amaçları için çalışabilir veya devletlere ve devlet sistemine radikal bir şekilde meydan okuyabilir. Dinin genellikle ulusötesi olduğu belirtilmektedir. Ancak dinin

⁷ Mehmet Şahin, "Uluslararası Politikanın Ruhu: Din," 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Eylül 10-15, 2007.

⁸ Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, 51-53.

⁹ Scott M. Thomas, *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 27.

kapsamı çok daha geniştir. Dinin bu alanlardaki hemen hemen her temel kavram için çıkarımları vardır. Din, örneğın dünya siyasetindeki aktörlerin kim olduğunu, ne istediklerini, destek olmalarını, müttefikler oluşturmalarını ve izledikleri kuralları etkileyebilir. Din, geleneksel olarak anlaşıldığı Ģekliyle devlet merkezli uluslararası düzeni destekleyebilir ve onu açıklamaya yardımcı olabilir. Ancak aynı zamanda bu düzeni bozma amacıyla da çalışabilir. Din, egemen devletler sisteminin kurulmasına yardımcı olmuştur, fakat onu aşacak kapasitededir. Din, devlet otoritesini meşrulaştırmaya yardımcı olabilir, aynı zamanda onu zayıflatabilir. Din, bir devletin topraklarını sınırlandırılmasına yardımcı olabilir, aynı zamanda sınırları aşan bağlılıklar ve ağlar da meydana getirir. Din, etno ulusal kimliği güçlendirebilir, ulusal kimlikler arasındaki uçurumu kapatabilir veya bir ulusu bölebilir. Din, olası olmayan koalisyonları kolaylaştırabilir veya tam tersine olası olanları da dağıtabilir. Din, örgütsel aė yapılarını şekillendirirken, onların değerlerini ve amaçlarını etkileyerek siyaseti etkileyebilir.¹⁰

Dünya İki Kuleler'in enkazı arasından din etkisinin Uluslararası İlişkiler disiplinindeki önemini tekrar keşfetmiştir.¹¹ Soğuk Savaş'ın ardından "Yeni Dünya Düzeni" kavramının gündeme gelmesi ile, Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" ve Samuel P. Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezleri ortaya atılmıştır. Tezlerin uluslararası politikaya getirdiği yenilik, "ideolojik" esaslı çatışmalar yerine "medeniyet ve kültür" esasında çatışmaların yaşanacağının emareleri olmuştur. Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezinin sonrasında ise Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi uluslararası politikada kültür ve medeniyet esaslar üzerine bina edilmiş kültürel çalışmaları ideolojik çalışmaları yerini alacağını ileri sürmüşlerdir. Samuel P. Huntington, Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması isimli eserinde, dinin uluslararası ilişkilere tekrar geri dönüşünden haber vermektedir.¹² Tuhaf olarak nitelediği din ve uluslararası politikanın Westfalen ayrılığının son bulmaya başladığına ve dinin uluslararası ilişkilere giderek daha fazla nüfuz ettiğine değinmiştir. Huntington, 21. yüzyılın büyük siyasal ideolojilerinin Batı medeniyetinin ürünleri olduğunu dinlerin ise Batılı olmayan medeniyetlerden ortaya

¹⁰ Jack Snyder, *Religion and International Relations Theory* (New York: Columbia University Press, 2011), 1-5.

¹¹ Burak Kadercan, "Uluslararası İlişkiler ve Din," (DPF 2012-RR 01 Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu: Barselona Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü, 2012).

¹² Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Y. Z. Cem Soydemir ve Mehmet Turhan (İstanbul: Okuyan Us, 2018), 67.

çıktığını belirtmiştir. Batının bu kökleşmiş medeniyetlere karşılık bir din ortaya koyamadığını zamanla güç kaybettiğini ve Batı ideolojilerinin bu güç kaybıyla beraber yerlerini, dinler ve kimlik ile bağlılığın diğer kültürel temelli biçimleri tarafından ele geçirildiğini iddia etmiştir. 11 Eylül 2001'deki ABD'ye yapılan saldırılar eski düşünce yapısının değişiminde bir milat olarak kabul edilebilir. Bu tarihten sonra disiplinde kimlik politikası temelli çalışmaların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Yakın zamana kadar çok az sosyal bilimci, bugün dinin hâlâ önemli bir sosyal veya politik rol oynayacağını tahmin ediyordu.¹³ 2001 yılı sonrası da politikacılar, siyaset araştırmacıları ve akademisyenler dini inanç sistemlerini, dini ayrışma noktalarını ve temel dini görüşlerini dış politika ile ilişkilendirme yarışına girmişlerdir. Kitleler için büyük önem arz eden din olgusunun biraz geç de olsa çalışmalarda yer bulması, uluslararası politikaların çok boyutlu dinamik değişim ve dönüşümlerinde, daha sağlıklı analizlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.¹⁴ Pek çok Uluslararası İlişkiler akademisyeni şu anda din, insan merkezli güvenlik, uluslararası çevre politikası, insan merkezli kalkınma ve demokrasinin teşviki dahil olmak üzere "yeni" veya en azından yeni belirtilen konuları ele almaya başlamıştır. Dinin uluslararası ilişkilerde nasıl kuramsallaştırılacağını düşündüğümüzde, son yirmi yılda, yani Soğuk Savaş sonrası sona ermesinden ve küreselleşmenin hızının artmasından bu yana değişen uluslararası bağlamı fark edilmiştir. Bu dönemde, artan ekonomik karşılıklı bağımlılığa ve uluslararası ilişkilerdeki diğer köklü değişikliklerin sebebi olarak, "küreselleşme" gösterilebilir, bu da Uluslararası İlişkiler Analizi'nin yeni yönlerde genişlediğinin göstergesidir.¹⁵

"Dinlerin Geri Dönüşü" tezine göre; Marksizm'in çöküşü ve seküler düşünce dünyasının erimesi, dinin geri dönüşüne zemin hazırlamıştır. Bu tez Fransız Devrimi'nin mirasının sorgulanmaya başlandığı bir ortamda ortaya çıktı, modern milliyetçilik ve bilhassa Fransız Devrimi'nin milliyetçilik üzerine etkileri üzerinden desteklendi. Fransız İhtilali üzerine eleştirel eserleriyle tanınan François Furet komünizmin çöküşü üzerine kalem aldığı *Le Passé D'une Illusion (Bir Hayalin Geçmişi)* adlı çalışmasında Sovyet Rusya'nın ve Doğu Avrupa diktatörlüklerin çökmesiyle birlikte küresel devrimci anlayışın kaybolduğunu ve Marksizm-Sosyalizm taraftarlarıyla liberal ve kapitalist değerleri savunan taraftarlar arasındaki yüksek rekabetin bittiğinden söz etmiştir. Bununla birlikte dine dönüşün emareleri ortaya çıkmıştır. İdeolojilerin ve bilakis tarihin sonu işaret edilmiştir. Yeni bir

¹³ Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, 50.

¹⁴ Kadercan, "Uluslararası İlişkiler ve Din."

¹⁵ Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, 25.

ideolojiye kapı aralanmıştır, adı “küreselleşme” dir. Furet’e göre küreselleşme uluslar üstüne kurulan ve sürekli çatışma halindeki uluslar ve insanlık arasındaki sınırları yok edecek; insanı özgürleştirecek, onu hakiki kimliğine, temel dinine, temel ırksal karakterine kavuşturacaktır.¹⁶

2. Sosyal İnşacılık ve Din

Sosyal İnşacılık yaklaşımı, insanların etkileşime girdikçe etraflarındaki maddi dünyadan bir sosyal dünya inşa etme ve sonuç olarak kendilerini şekillendirme biçimleriyle ilgilendirir. Bunun anlamı, sosyal inşacılığın, bilimin dış dünyayı nesnel olarak gözlemlediğinde ısrar eden pozitivist bir anlayış yaklaşımıyla yüzleştiği ve ona meydan okuduğudur. Sosyal inşacılık, tersine inşa eder. Sosyal İnşacı yaklaşım, kesinlikle tek bir teori veya paradigma değildir. Tek bir biçim, görüş veya kavramla sınırlanmamızdır. Uluslararası ilişkileri anlamaya yönelik bir yaklaşımdır. Sosyal İnşacı yaklaşımların ortak noktası, amillerin, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sosyal ve kültürel bağımlardaki davranışlarını anlama amacında olmalarıdır. Sosyal İnşacılar için siyasi karar verme hem fikirselsel hem de maddi anlamda anlaşılır. O halde teorik olarak sosyal inşacıların daha büyük oranda, realizm, liberalizm, neo-marxizm ve eleştirel teori dahil olmak üzere pozitivist yaklaşımlardan, kültür, tarih ve din dahil olmak üzere çeşitli faktörleri dikkate almaları beklenebilir. Kimlik, normlar ve kültür için merkezi rolü ile sosyal inşacılık, dini uluslararası ilişkiler teorisine getirmek için potansiyel olarak uygun bir teorik ortam sağlar. Sonuç olarak, sosyal inşacı yaklaşımların, uluslararası ilişkilerde din anlayışını teşvik etmek için analitik bir ortam sağlaması daha olası görünmektedir. Bunun nedeni, sosyal inşacılığın genellikle fikirlerin, normların, kimliğin ve kültürün davranış üzerindeki etkisi ve gücü ile ilgilenebilir.¹⁷ Öte yandan Snyder, Sosyal İnşacı yaklaşımla ilgili şu tespiti yapmıştır: “Kimlik, normlar ve kültür için merkezi rolü olan sosyal inşacılık, dini uluslararası ilişkiler teorisine entegre etmek için daha doğal bir entelektüel alan sağlamıştır, ancak yine de Wendt’in alan tanımlayıcı kitabının indeksinin “din” için tek bir girişi yoktur. Snyder’in belirttiği gibi, din, “üç öncü paradigmanın temel ifadelerinde” yer almaz. “Öyleyse, bugünün uluslararası ilişkilerindeki rolünü nasıl kavramsallaştırabiliriz?” sorusu da gündeme gelmektedir.¹⁸

¹⁶ Georges Corm, *21. Yüzyılda Din Sorunu*, ev. şule Sönmez (İstanbul: İletifim Yayınları, 2008), 32-39.

¹⁷ Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, 103-104.

¹⁸ Snyder, *Religion and International Relations Theory*, 1.

Sosyal İnşacı Uluslararası İlişkiler teorisi, fikirler, normlar, kimlik ve kültüre yaptığı vurgu nedeniyle dinin uluslararası politikadaki rolü için dostça bir zemin sağlıyor gibi görünmektedir. Wendt'in teorisiyle, bencil kimlikleri baltalayarak ve kolektif kimlikleri teşvik ederek, anarşi kültürünü değiştirebilecek dört "ana değişken" ortaya konmaktadır. Bunlar; karşılıklı bağımlılık, ortak kader, homojenlik ve kendine hakîm olmadır. Din dördü için de geçerli olabilir. Kültürel karşılıklı bağımlılık; teolojik yayılma, ikna ve öykünme ağlarıyla güçlendirilebilir. Ortak bir kader duygusu, din temelli güçlü bir saldırgan tarafından saldırıya uğramaktan korunmak için etkili olabilir. Homojenlik, ortak bir dini kimliğin ortaya çıkmasıyla arttırılabilir. Son olarak, kendi kendini kısıtlama, grup içi üyelere veya tüm insanlara yönelik dini davranış kurallarıyla geliştirilebilir. Buna karşılık, Protestan Reformu ya da son zamanlarda siyasal İslâmcılıktaki yükseliş gibi kitlesel dini seferberlik dönemlerinde kendi kendine kısıtlama azaltılabilir. Elbette bunların hepsi yanlış olabilecek ampirik varsayımlardır. Wendt'in devlet merkezli yaklaşımında dine yer varsa, ulusötesi süreçlere veya iç ve dış politika kaynaklarına odaklanan diğer yapılandırmacı yaklaşımlar, dini normların, kimliklerin ve ilkeli ağların etkisinin izini sürerek dine daha kolay uyum sağlayabilir. Dine ve uluslararası ilişkilere sosyal inşacı bir bakış, yalnızca insan hakları gibi açıkça normlarla aşılmuş konuları değil, aynı zamanda büyük güçler arasındaki askeri ilişkileri de kapsar.¹⁹

3. Püritenler ve ABD'nin Kuruluşu

ABD'nin toplumsal teorisini şekillendiren birkaç ana fikrin birbiriyle kesiştiği bölge olan New England eyaleti olarak bilinen bölge, o dönemin Kuzey İngiliz sömürgeleridir. Bu eyaletteki ilkeler önce komşu eyaletlere sonrasında tüm konfederasyona nüfuz etmiştir. New England'ın kuruluşu ile başlayan bu uygarlık kıvılcımı yeni bir görünüm sunarken, benzersiz ve özgün bir yapıya sahiptir. Diğer tüm sömürgelerin ilk sakinleri, ailesi olmayan maceracılar, geldikleri yerlerde yokluk ve uygun olmayan davranışlarla ülkelerinin dışına itilmiş eğitimsiz bireylerden ya da açgözlü ve spekülatif girişimcilerden oluşuyordu. New England'ın ilk sakinleri ise geldikleri yerlerde rahat bir yaşam süren sınıf mensubu bireylerdi. Yeni Dünya'daki bir araya gelişleri başlangıçtan beri, eşsiz bir toplum fenomeni meydana getirirken; burada tam olarak ne büyük soylular ne avam tabakası halk, ne fakir ve ne de zengin kesim çoğunlukta bulunuyordu. Homojen şekilde dağılmış bir topluluk içinde dönemin hiçbir Avrupa milletinde

¹⁹ Snyder, *Religion and International Relations Theory*, 17-20.

olmayan, büyük bir aydınlık zümresi belirli bir miktarda bu homojen topluluk içerisinde dağılmıştı. Yeterince ileri bir eğitim seviyesinde olan bu aydınlık zümreden bazıları Avrupa'da bilim ve kabiliyetleriyle tanınan kişilerdi. New England sakinleri yanlarında hayranlık veren intizamı ve ahlâka uygun bir yapıyı getirmişlerdi. Yurtlarını bırakıp kadın ve çocuklarıyla çöle gelmişlerdi ancak onları tüm diğer göçmenlerden ayıran özellikleri bu topraklara geliş gayeleriydi. Can sıkıcı bir toplumsal mevkiyi ve güvenilir yaşam koşullarını amaçları uğruna bırakmışlardı. Bu yeni kıtada buranın durumunu düzeltmek veya şahsi zenginliklerini arttırmak amacıyla bulunmuyorlardı. Sürgünün beklenen yokluğuna rağmen, bir fikre, bir davaya zafer kazandırmak amacıyla, dingin yaşamlarını, tam manasıyla entelektüel bir gereksinimi karşılamak için terk ettiler. Kendilerine verdikleri isimle seyyahlar (pilgrims), Püriten geleneği benimseyen göçmenlerdi.²⁰ Püriten gelenek, 16. yüzyıl başındaki Reformasyon sürecinin mimarı Martin Luther'den etkilenen Jean Calvin'in öğretileri ile şekillenmiştir. İngiltere Kilisesi'ni, genel olarak da toplumu kötülükten, pislikten, yozlaşmadan arındırmak, temizlemek (purify) ve güvenilir bir kurum haline getirmek için ortaya çıkmıştır.²¹ 16. ve 17. yüzyıl Avrupa'sı boyunca, yerleşik kiliselerden duyulan memnuniyetsizlik, dini yetkililere ve onları ayakta tutan sivil yetkililere karşı isyanları körüklemiştir. Bugün Amerikan Protestanlığı için ilham kaynağı olarak kabul edilen İngiltere'deki isyanın liderleri, kendilerini Tanrı'nın temsilcileri olarak görüyorlardı ve kiliseyi "yüzyıllardır süren batıl inanç ve hatalardan" kurtarmak için zorlu bir mücadeleye girişmişlerdir. İngiltere Kilisesi, Püriten gelenek mensuplarını, işkence ve infaz da dahil olmak üzere gerekli her yolla bastırılabilir tehlikeli kâfirler olarak görmüştür. Sonunda İngiliz kilisesini değiştiremeyeceklerine veya yerini alamayacaklarına ikna olan pek çok muhalif, inançlarına uygun bir dini yaşamı uygulayabilecekleri yerlere gitmek için İngiltere'den ayrılmıştır. Püriten yerleşimciler, tek gerçek Hristiyan tarzı olarak gördükleri, Tanrı'yı onurlandıracak toplumlar oluşturma dürtüsüyle hareket ederek, Amerikan kolonilerini kurmak için Atlantik'i geçtiler. Amerika'da, Protestanlık mezhebine uygun bir kültür inşa etmekte özgürlerdi.²² Avrupa'nın Protestan etki ile çalkalandığı ortamda

²⁰ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 57-58.

²¹ Ömer Çaha, *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 94.

²² Kenneth D. Wald ve Allison Calhoun-Brown, *Religion and Politics in the United States* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2011), 38-39.

İngiltere’de muhalif görüşleri sebebiyle eziyet ve zulüm görerek, kovuşturmalara maruz kalan Püritenlerin Yeni Dünya’ya yolculukları bu şekilde başlamıştır. 16. yüzyıl başı itibariyle Avrupa’dan yeni bir vatan olarak seçtikleri Amerika’ya göç eden kuşağın yüzde 75’ini Püriten gelenek mensupları oluştururken ilk kuşak Amerikan yönetim kademesinin neredeyse tamamı Püritenlerden oluşmaktaydı.²³

Amerika Birleşik Devletleri’ne tarihi perspektiften baktığımızda sürekli bir gelişme, gelişme neticesinde de dünyaya yayılan ve bu yayılma ile birlikte dünyaya şekil veren başarılı bir yapı görürüz. Bu yapıyı 1776 yılındaki bağımsızlık öncesi kolonyal dönem, Bağımsızlık Savaşı sonrası ve günümüze kadar olan dönem olarak incelemek mümkündür. Amerika ana karasının keşfi ve ABD’nin oluşum evrelerinde kolonyal Avrupa devletleri vardır. Günümüzdeki ABD, 1607 yılında Virginia’da kurulmaya başlanan sayısı zamanla kolonilerin on üçe ulaşan İngiliz sömürgesinin İngiltere’den bağımsızlığını elde etmesiyle ortaya çıkmıştır. 1492 yılında Christopher Columbus’un bu yeni kıtayı Avrupa’ya tanıttığını izleyen iki asır içerisinde beş Avrupa ülkesi kıtayı sömürgeleri haline getirdiler. 15. yüzyılda Portekiz ve İspanya, 17. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Hollanda kıtada kolonyal faaliyetler yürümüşse de İngiliz kolonileri, diğerleri içinde en ileri seviyede gelişme gösteren, üretken, nüfus olarak kalabalık, otonom ve kuvvetli bir yapıya sahipti. Bu özgürlükçü, gelişmiş ve düzenli birlik diğer kolonilerden göç almaya başlamış, çok uluslu, etnik çeşitliliği artan ve çeşitli kültürlerle kaynaşmıştı. Kendi kendini idare edebilecek ekonomik ve askeri imkanlara erişen bu yapı İngiliz Kraliyet yönetimine karşı güçlenmişti. Kral III. George, askeri gelirlerini arttırmak ve savaştan biriken borçlarını ödemek için kolonilere 1764 yılında Şeker Vergisi, 1765 yılında Pul Vergisi ve son olarak da 1773 yılında yapılan Çay Vergisi ile kolonilerden “temsil olmadan vergilendirme olmaz” şeklinde itirazlar yükselmiştir. Bu ek vergilerle birlikte 18. yüzyıl ortalarından itibaren hazırlık yapan koloniler bağımsızlık mücadelesini başlattılar.²⁴ İngiliz hükümetine sadakati reddeden Püritenler, içten içe Amerikan kolonileri üzerindeki İngiliz tahakkümünden de hoşnut değillerdi. Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nın başlamasında Püriten bilinçaltı ve onun yansıması olan bu toprakları kendi değerleri doğrultusunda biçimlendirme arzusu ve idealinin payı da büyüktür. Püritenler yeni kıtaya geldiklerinden beri gerek daha önce maruz kaldıkları zulüm, gerekse dini inançlarına dayanarak İngiliz Kraliyetini Musa Peygamber’i yurdundan eden Firavun gibi algılayarak kin beslediler. Ekonomik gerekçelerle birleşen bu

²³ Çaha, *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*, 94-95.

²⁴ Ramazan Gözen, *Amerikan Dış Politikası* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016), 6-7.

rahatsızlıklar bağımsızlık mücadelelerine hız kazandırmıştır.²⁵ 4 Temmuz 1776 tarihinde Thomas Jefferson eliyle kaleme alınan ve kolonilerin özgürlük taleplerini dile getiren Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi yayınlanmıştır.²⁶ Sonraki yıllarda 4 Temmuz günü “Bağımsızlık Günü” olarak kabul edilerek kutlanmaya başlanmıştır. Bu savaş sadece ekonomi kaynaklı olmayıp, Fransız kolonilerini işgal eden İngiltere ve Fransa arasındaki denge mücadelesini de kapsamaktaydı. Avrupalı devletler özellikle Fransa bağımsızlık mücadelesinde kolonilere büyük destek sağlamıştır. Fransa’nın desteği olmasa savaşın kazanılamayacağı yorumları yapılırken, Bağımsızlık Savaşı liderlerinden Benjamin Franklin Paris’e giderek açık bir destek istemiştir. Bu talep karşılık bularak 1778 yılında ticaret ve güvenlik konularında anlaşmalar imzalanmış ve Fransa kolonilere silah, para, cephane gıda yardımları yanında siyasi diplomatik destekte sağlanmıştır. Tarihsel açıdan Protestanlık mezhebi ile demokrasi birbirleriyle bağlantılıdır. Batıda ilk demokratik hareketlilik, 17. yüzyıldaki Püriten devrimiyle başlamıştır. 19. yüzyıldaki ilk demokratlaşma dalgasında ezici çoğunluğu Protestan ülkeler oluşturuyordu. Demokratik kurumları bünyesinde barındıran ülkelerin dörtte üçü, dinsel bileşim açısından Protestanlık mezhebinin hâkim olduğu ülkelerdi. Bu bağlamda Protestanlığın demokratlaşmayı teşvik ettiği düşünülebilir. 1960 yılında yapılan araştırmada “ülkedeki Protestan oranı ne kadar yüksekse, demokrasi oranı da o kadar yüksekti.” Buna karşılık Katoliklikle ilgili böyle bir istatistik mevcut değildir. Katolik ülkelerde demokrasi hiç yoktur ya geç gelmiştir veya sınırlıdır. Öğretiler perspektifinden incelendiğinde Protestanlık, bireysel vicdanı, kişinin Kutsal Kitap’ta yazılana ulaşabilmeyi ve kişinin Tanrı ile aracısız bağ kurabilmesini vurgulamıştır. Protestanlar cemaatin üstünlüğünü ön planda tutmaları ve piskoposluk kurumuna sınırlı veya hiç yer vermemeleri sayesinde daha demokratik tarzda örgütlenmişlerdi. Sonuçta Weber’in ortaya koyduğu şu tez önemlidir. “Protestanlık, ekonomik girişimciliği, bir burjuvazinin, kapitalizmin ve ekonomik zenginliğin gelişimini, teşvik eder; bununla beraber demokratik kuramların ortaya çıkışı kolaylaştır”.²⁷

Protestan Hristiyanlığın kurucular dönemine ve zaman içinde çağdaş Amerikan siyasal yaşamına damgasını vurması birçok açıdan aşikardır. Püriten düşünce yapısı, sonraki Amerikan siyasal pratiği için özellikle önemli

²⁵ Çaha, *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet*, 97.

²⁶ Gözen, *Amerikan Dış Politikası*, 7.

²⁷ Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, çev., Ergun Özbudun (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993), 38-72.

olduğu kanıtlanan üç unsur ile etkisini göstermiştir. Bunlar “Sözleşme (Antlaşma) Teolojisi”, “İnsanın Günahkârlığı” ve “Seçilmiş Bir Halk Kavramı”dır. Bu doktrinlerin her biri Püriten düşünürler ve onların halefleri tarafından dünyevi siyaset alanına uygulandı. Sözleşme teolojisi, Amerikan halkının hükümete hangi şartlarda itaat etmesi gerektiğine karar vermesine yardımcı olurken, insanın günahkârlığı imgesi, istikrarlı bir yönetimi sürdürmek için en iyi model hakkında ipuçları sağladı. Seçilmiş bir halk kavramı ise Amerikalıları ulusları hakkında misyoner perspektiften bakmaya teşvik etti. Yüzyıllar geçmesine rağmen, bu fikirler Amerikan siyasi yaşamının üzerine uzun bir gölge düşürmeye devam ediyor.²⁸

4. Amerikan Dış Politikasında Evanjelizm

Amerikalı akademisyen Walter Russell Mead’ın Foreign Affairs dergisinde yayınlanan “God’s Country?” adlı makalesinde Evanjelistlerin Amerikan dış politikasına etkileri ile ilgili değindiği hususlar konuyla ilgili yol göstericidir.²⁹ Mead, dinin ABD siyasetinde, politikasında, kimliğinde ve kültüründe her zaman büyük bir güç olduğunu söylerken, dinin, ulusun karakterine şekil verdiğini söylemiştir. Din, Amerikalıların dünya hakkındaki fikirlerinin şekillenmesine yardımcı olur ve onların sınırlarının ötesindeki olaylara tepki verme şekillerini etkiler. Din, hem Amerikalıların kendilerini seçilmiş insanlar olarak hissettiklerini hem de değerlerini dünyaya yayma görevleri olduğuna dair inançlarını açıklar. Tabii ki, tüm Amerikalılar bu tür şeylere inanmaz ve farklı fikirler çoğu zaman anlaşmazlığa sebep olur. Ancak şu bir gerçektir ki ABD’de din iç politika ve dış politika davranışları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bir anlamda din, ABD’deki yaşam için o kadar önemlidir ki, yaşamla bütünleşmiştir. Önemli sorularla karşılaşıldığında taraflar, görüşlerini desteklemek için dini ilkelere başvururlar ve ülke dinsel olarak o kadar çeşitlidir ki, neredeyse akla gelebilecek her türlü dış politika için destek bir yerlerde bulunabilir. Dinsel gruplar arasındaki güç dengesi zamanla değişim gösterirken, son nesilde Amerikan Protestanlığı içerisindeki bu denge önemli ölçüde daha muhafazakâr gruplar lehine değişmiştir. 20. yüzyılın ortalarında ülkeye hakîm olan liberal Protestanlık zayıflamıştır. Bu yeni denge, ABD dış politikasında derin bir değişimi getirmiştir. Mead, neden sadece Protestanlığa odaklanalım sorusunun cevabını ise “Protestanlığın ülkenin kimliğinin çoğunu şekillendirdiği ve bugün ABD’deki nüfus içerisinde sayıca üstün mezhep olmasındandır. Katoliklikler ülkedeki en

²⁸ Wald ve Calhoun-Brown, *Religion and Politics in the United States*, 41.

²⁹ Walter Russell Mead, “God’s Country?,” *Foreign Affairs* 85, 5 (2006): 24-25.

büyük ikinci mezhep olmasına rağmen geri kalan dini gruplarla birlikte, ülke siyaseti söz konusu olduğunda önemli ölçüde daha az etkili konumdadırlar.” şeklinde vermektedir.

1620 yılında Mayflower Sözleşmesi’yle Tanrı ile yaptıkları anlaşmada Tanrı’nın Krallığı’nı kurmaya istekli Püritenlerin, Amerikan Devrimi’ne giden yolda takip ettikleri stratejiler ve Amerikan Devrimi’ne öğretileriyle katkı sunmaları kesinlikle tesadüf değildir. İlk etapta dini, politik, toplumsal ve kurumsal yapıları inşa eden Püritenlerin, dini gerilemenin yaşandığı dönemde İlk Büyük Uyanış hareketini başlatmaları ve dönemin popüler hâle gelen bir uygulaması olan misyoner vaizlerin gezici vaazları ile din özgürlüğü ve Amerikan toplumunun seçilmiş halk olduğu inancını vurgulamaları sonucu Amerikan toplumunun fikri altyapısının temelleri atılmıştır. Meydana gelen kültürel dini kimlik sayesinde İngiliz Kraliyeti’ne karşı eşsiz olarak adlandırılan Amerikan Devrimi’nin ateşi yakılmıştır. Amerikan Devrimi’nin benzersiz olmasının en önemli sebebi bu bağımsızlık mücadelesini Püritenlerin başlatması değil, bu devrimin büyük oranda dini özgürlük adına başlatılmış olmasıdır. Aydınlanma Çağı neticesinde Avrupa’da dini otoritenin gücünü kaybettiği dönemde, Amerika’nın oldukça muhafazakâr ideolojik sınırlar içinde kurulması ve idare edilmesi bilinçli ve stratejik bir seçim olmuştur. Bu seçimin ne kadar bilinçli ve stratejik bir hamle olduğunu ilerleyen dönemlerde anlamak mümkündür. Öyle ki Tanrı’nın Krallığı’nı imar etmek için stratejiler üretenlerden sonra gelen nesiller 1790 yılı itibarıyla İkinci Büyük Uyanış hareketini başlatmışlardır. Bununla birlikte 20. yüzyılda ABD’nin küresel hakîmiyetinin temeli atılmıştır. 19. yüzyılda ABD’de Manifest Destiny (Açık Kader) yani Amerikalı kolonyal yerleşimcilere kıtanın doğu kıyısından batı kıyısına kadar yayılmanın bir ilahî yazgı olduğunu ifade eden söylem ve Monroe Doktrini, bir imparatorluk gibi Amerika kıtasında etkin ve güçlü olan ABD’nin Püriten bir ideal istikametinde kökleştiği ve büyüdüğü reddedilemez bir gerçektir. Bunlarla birlikte yeni kurulan bir devletin yurttaşlarının misyoner çalışmalar yürütmek maksadıyla tüm dünyayı hedefine yerleştirmesi ve misyonerlere bir devlet adamı gibi diplomatik koruma sağlanması oldukça ilginç ve dikkat çekicidir. En önemlisi, Püriten ideallerine uygun tarzda protestan ve ticari diplomasiyi en kritik iki “dış politika” stratejisi olarak kendine mâl eden ABD’nin bu stratejisi, devleti 20. yüzyılın ilk yıllarından beri uluslararası bir güç haline getirmesidir.³⁰ Bununla birlikte, Amerikalı inananlar, evrensel ve sınırsız olarak gördükleri Tanrı’nın Krallığı’nda yaşamak için mücadele

³⁰ Murat Toman, “Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm’in Amerikan Devrimi’ne Etkisi,” *History Studies* 11, 6 (2019): 2179.

ettikleri için küresel sahnede de aktif bir rol almaktadırlar.³¹ Protestan mezhebine bağlı Püritenler ABD dış politikasına yön veren önemli bir aktör olmuşlardır.

Protestanlık mezhebindeki çağdaş dönüşümlerin ABD dış politikasını nasıl etkilemeye başladığını anlamak için, dinin ülkenin kamusal yaşamındaki tarihsel olarak oynadığı rolü kavramak gerekir. 16. yüzyılda İngiltere ve İskoçya'sındaki reformist hareketlerinden kaynağını alan Amerikan dini geleneği, zaman içinde birçok farklı ideoloji ve dünya görüşünü bünyesine almıştır. Bununla birlikte, en etkin üç gelenekten bahsedilebilir. Fundamentalist olarak adlandırılabilir katı gelenek, Liberal Hristiyanlık olarak bilinen ilerici ve etik gelenek ve daha geniş kapsamlı bir Evanjelik gelenek.³² Evanjelik teoloji, İsa Mesih'in çarmıhtaki fedakarlığının, onu içsel, ruhsal ve ahlaki açıdan dönüştürme deneyimleri yoluyla kurtarıcıları olarak kabul eden bireylere sunduğu kurtarmaya odaklanır. Evanjelikler tüm insanların Nasıralı İsa ile kişisel ilişkiler kurdukları ve onu kişisel kurtarıcıları olarak kabul ettikleri bu din değiştirme veya yeniden doğma deneyimlerini yaşamaları gerektiğine inanırlar. Evanjelik görüşe göre, yalnızca bu tür dönüşüm deneyimlerinden geçmiş olanlar gerekçelendirilebilir, ahlaki olarak dönüştürülebilir, kurtarılabilir ve sonsuz yaşam vaat edilebilir. Bu nedenle Evanjelikler, Hristiyan mesajını yaymaya ve İsa Mesih'i kişisel kurtarıcıları olarak kabul etmeyenleri ikna etmeye kararlıdırlar. Evanjelikler ayrıca Hristiyan İncil'i, hem Eski Ahit hem de Yeni Ahit'i, Tanrı'nın insanlığa mesajı olarak görmektedirler. Bununla birlikte, kutsal Hristiyan metinlerin özgünlüğü ve bütünlüğü konusunda da ısrarcıdırlar. Hristiyan kutsal kitaplarını Liberal Hristiyanlardan daha gerçek bir şekilde okuyan birçok Evanjelist, İsa Mesih'i kişisel bir kurtarıcı olarak kabul etme ihtiyacına vurgu, evrensel Evanjelizme bağlılık, Hristiyan İncil'in daha gerçek bir şekilde okunması, İsa Mesih'in yeryüzündeki Tanrı'nın Krallığı'nı kurmak için dünyaya ikinci gelişinin yakın gelecekte gerçekleşmesini bekleyen Mesih inancı temel ilkelerine bağlıdırlar. Bu teolojik ilkeler, Yahudilere karşı Evanjelik tutumları şekillendirmede önemli roller oynamıştır. Farklı Hristiyan gruplarının ve görüşlerinin karşılaştırmalı bir incelemesi, İncil'in daha gerçek bir şekilde okunmasına ve Yahudiler hakkında Evanjelik görüşleri oluşturan en belirleyici faktörler olarak Evanjelik Mesih inancına işaret ediyor. Evanjelikler, Yahudiliğin geleneksel Hristiyan anlayışlarına ve bunun Hristiyanlıkla olan ilişkisine bağlı olarak her

³¹ Melani McAlister, "American Evangelicals, the Changing Global Religious Environment, and Foreign Policy Activism," *The Review of Faith & International Affairs* 17, 2 (2019): 1.

³² Mead, "God's Country?", 25-26.

zaman, Binyıl Öncesi Dönemcilik Düşüncesi (Premilenyal Dispensasyonizm) Mesih inancını benimsemediler. Bununla birlikte, İsa Mesih'in yakın bir zamanda geri dönmesini bekleyen Mesih odaklı Evanjelikler, sayılarının çok ötesinde ideolojik ve politik etkiler sergileyerek çoğu zaman Yahudilere yönelik Evanjelik gündemin çoğunu şekillendirdiler.³³

Timothy P. Weber "Evanjeliklerin Kitab-ı Mukaddes'e bakış açıları onlara İsrail'e özel bir ilgi göstermelerini sağlıyor görüşünü paylaşır.³⁴ Kutsal Topraklar, Tanrı'nın güçlü eylemlerinin yeridir. Bir bakıma vaat edilen toprakların İsraililere olduğu kadar kendilerine de ait olduğunu düşünüyorlar." Temelde, Evanjelikler Mukaddes Kitabı İsrail'e verdikleri desteği haklı çıkarmak için iki şekilde kullanırlar. Birincisi, Yahudi milletiyle ilgili kutsal yazıların öğretilerine ve vaatlerine güvenerek ve ikincisi, İsa Mesih'in ikinci gelişini çevreleyen olaylar hakkında kutsal yazıların peygamberlik niteliğindeki öğretilerine öncelik vererek. İlk bakış açısına göre, Tanrı, insanlığı kurtarma planını gerçekleştirmek için Yahudi halkını kullanmıştır. Tanrı, Yahudileri yalnızca ilahî kurtuluşun bir aracı olarak hizmet etmeleri için seçtiği ulus yapmakla kalmamış, aynı zamanda onlara Mısır'daki Nil'den Irak'taki Fırat'a kadar uzanan bir bölge olan Kenan ülkesini onlara vermiştir. Bu teolojik bakış açısına göre Tevrat'ta, Tanrı İbrahim Peygamber ile iki ahit yaptı. İlk olarak, dünyayı kendi soyu aracılığıyla kutsayacağını vaat etmiştir.³⁵ İkincisi, Kenan'ı "ebedi bir mülk" olarak kendi soyundan gelenlere teslim edeceğine söz vermiştir.³⁶ Pek çok Evanjelik, bu vaatlerin koşulsuz ve zamansız olduğuna ve dolayısıyla geçerli kaldığına inanır. Ayrıca kutsal yazılar, Yahudilere özen gösterenlere ilahî kutsamanın bahşedileceğini öğretir. Bazı Evanjelikler de İsrail'e desteklerini eskatolojiye dayandırıyorlar. Bunu yapanlar, Mesih'in ikinci gelişinin şekli ve zamanlaması tam olarak bilinemese de kutsal yazıların Tanrı'nın kurtuluş işini nasıl tamamlayacağına dair sayısız ipucu sağladığını iddia ediyorlar. İncil'in peygamberlik öğretilerine göre, Yahudiler zamanın sonunda kilit bir rol oynayacaktır. Mesih'in dönüşünden önce, İsrail'e dönecekler ve kuzey İsrail ovalarında yapılacak destansı bir çatışma olan Armageddon savaşında

³³ Yaakov Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews* (New York: New York University Press, 2013), 4.

³⁴ Timothy P. Weber, "How Evangelicals Became Israel's Best Friend, with Responses," *Christianity Today* 42, 11 (1998): 39.

³⁵ Kutsal Kitap, "Yaratılış, 12: 1-2," erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2012>.

³⁶ Kutsal Kitap, "Yaratılış, 17: 7-8," erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yarat%C4%B1%C4%B1%C5%9F+17>.

kötülüğün güçleriyle karşılaşacaklar. Mesih ancak şeytani güçler (Deccal komutasında) yok edildikten sonra geri dönecektir. Peygamberlik inancının Evanjelicleri, bu nedenle, Yahudi halkının siyasi özlemleriyle güçlü bir şekilde özdeşleşirler. Gerçekten, İsrail'in tam olarak restorasyonu, Mesih'in dönüşü için gerekli bir ön koşul olduğundan, Evanjelicler, Yahudi çıkarlarıyla güçlü bir şekilde özdeşleşir ve güvenli ve müreffeh bir İsrail Devleti için siyasi destek sunar. Birlikte ele alındığında, bu unsurlar, Evanjeliclerin Yahudilere ve İsrail'e verdiği destek için güçlü bir dini açıklama sağlar.³⁷

ABD'nin İsrail'e yönelik politikası, Evanjeliclerin artan etkisinin açıkça görüldüğü bir alandır. Bu ilişkinin uzun bir geçmişi vardır. Amerikan Protestan Siyonizmi, modern Yahudi versiyonundan çok daha eskidir. Evanjelicler, Tanrı'nın eski İbranilere verdiği vaatlerin mirasçıları olan İsrail'in yeni ve gerçek çocuklarını temsil ettiği yönündeki yaygın Hristiyan görüşünü paylaşırlar. Bununla birlikte, birçok Hristiyan'ın aksine Evanjelicler, Yahudi halkının Tanrı'nın planında devam eden bir rolü olduğuna inanmaktadırlar. 17. ve 18. yüzyıllarda, İncil'deki kehanetlerin yakından incelenmesi, Evanjelic alimleri ve inananları, Yahudilerin Mesih'in muzaffer dönüşünden önce kutsal topraklara geri döneceklerine ikna etmiştir. Dahası, İsa Peygamber'in dönüşünden önceki çalkantılı yılların birçok Yahudiyi Mesih'e getirmesi beklenirken, pek çok Evanjelic o zamana kadar çoğu Yahudinin O'nu reddetmeye devam edeceğine inanıyor. Bu inanç, Evanjelicler ve Yahudiler arasındaki potansiyel gerilimi önemli ölçüde azaltır, çünkü Martin Luther'in yaptığı gibi Evanjelicler, gerçek inanca eriştikten sonra Yahudilerin kitleler halinde dönüşümü beklentisi içinde değiller. Luther'in beklentisi karşılanmadığında ortaya çıkan öfkesi, kendi adına daha Yahudi karşıtı bir yaklaşıma yol açmıştır; bunun çağdaş Evanjeliclerde olması muhtemel değildir. Evanjelicler ayrıca Yahudi halkının devam eden varlığını hem Tanrı'nın varlığı hem de tarihteki gücü için önemli bir argüman olarak görmüşlerdir. Tevrat, Tanrı'nın İbrahim Peygamber'e şöyle dediğini anlatır: "Seni kutsayanları kutsayacağım ve seni lanetleyeni lanetleyeceğim ve dünyanın bütün aileleri sende kutsanacak".³⁸ Evanjelicler için Yahudi halkının bin yıl boyunca hayatta kalmış olması ve eski evlerine dönmüş olmaları, Tanrı'nın gerçek olduğunun, İncil'in ilham edildiğinin ve Hristiyan dininin doğru olduğunun kanıtıdır. Birçoğu, Yaratılış'ın vadinin hâlâ geçerli olduğuna ve Amerika Birleşik Devletleri İsrail'i kutsarsa, İbrahim

³⁷ Mark R. Amstutz, *Evangelicals and American Foreign Policy* (New York: Oxford University Press, 2014), 119.

³⁸ Kutsal Kitap, "Yaratılış, 12: 3," erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2012>.

Peygamber'in Tanrı'sının Amerika'yı tam anlamıyla kutsayacağına inanmaktadır. Arap dünyasının zayıflığı, yenilgileri ve yoksulluğunda Tanrı'nın İsrail'i lanetleyenleri lanetlediğine dair yeterli kanıt görüyorlar. İsrail ve ABD'nin onu destekledikleri için eleştirilmesi, Evanjelikleri kayıtsız bırakıyor. Dünyanın İsrail'den nefret etmesi ise İsrail'e dair inançlarını güçlendirmektedir. Çünkü onlara göre "günahkâr insan" doğal olarak Tanrı'dan ve "seçilmiş halkından" nefret eder. Evanjelikler İsrail'in yanında dururken Tanrı'nın yanında olduklarını hissediyorlar. Bu, Evanjeliklerin tüm dünyayı karşılarında almayı göze alarak yapmaya hazır oldukları bir inançtır.³⁹

Püritenlerin temelini attıkları Amerikan modelinde toplum, Avrupa'daki estetik anlayış ve derin felsefi perspektif bakış gibi özellikler taşımaz. Amerika'daki dinsel fanatizmin toplum tarafından sahiplenilmesi ve sürekli yaygınlaşmasının nedeni budur. Avrupa'da toplum büyüdükçe farklılaşma yaşam biçimleri üzerinden gerçekleşmesine rağmen, Amerika'da bu farklılaşma dinsel zemin üzerinde gerçekleşmektedir. Amerika'da estetik ve inceliğin yerini ihtişam ve çıkarıcılığın almasının ve Amerikan dış politika anlayışının çıkar ilişkisine dayalı zihinsel altyapısının nedeni burada aranabilir.⁴⁰ Bağımsızlık Savaşı'yla birlikte kolonyal sömürü Britanya'ya baş kaldırarak emperyalist dış politika gütmeyi amaçlayan ABD'nin, Püriten ideolojik köklerini Henry Luce'ın Amerikan Yüzyılı iddiasında, Woodrow Wilson'ın yeni liberal dünya arzusunda, Kissinger'ın küreselleşme vizyonunda, Truman'ın özgür bir dünya söyleminde, 1970'li yıllarla birlikte Amerikan dış politikasında ön plana çıkan Yeni muhafazakârlık idealinde, 11 Eylül saldırıları sonrası George W. Bush'un Teröre Karşı Savaş doktrininde ve hatta son yıllarda Donald J. Trump'ın "America First" (Önce Amerika) çıkışında karşılaşmak mümkündür.⁴¹

Mead'a göre ABD'deki çağa ait Evanjelik hareket henüz misyonunu tamamlamadı.⁴² Bu durum, ABD'deki ve yurtdışındaki laikler ve liberaller için endişe verici bir durum teşkil etmektedir. ABD'li Evanjelikler, genellikle güçlü kişisel inançlarına ve Protestan Hristiyan kimliklerine sahip çıkmaya çalışırlar. Evanjelikler, kürtaja karşı Katoliklerle mücadele ederken, İsrail'i desteklemek için hem dindar hem de laik Yahudilerle birlikte çalıştılar. Günümüzde, Müslümanlarla da ilişki kurabilirler. Misyoner hastaneleri ve okulları, Orta Doğu'luların çoğu İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar

³⁹ Mead, "God's Country?," 40.

⁴⁰ Çaha, *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet*, 144.

⁴¹ Toman, "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni: Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi," 2178-2179.

⁴² Mead, "God's Country?," 37-42.

ABD'nin birincil temasta olduğu kesimdi. Evanjelistler, Arap dünyasındaki Müslümanlarla bir asırdan fazla yakın ve genel olarak iş birliğine dayalı ilişkiler kurdular. Müslümanlar ve Evanjelistler hem küresel yoksulluktan hem de Afrika'dan ortak endişe duymaktadırlar. Her iki grup da seküler fikirlerin kamusal ve uluslararası söylemin egemenliğine karşı çıkıyor. Her ikisi de popüler eğlencede gündelik cinsel hayatın yüceltilmesi gibi medyada dini figürlere ve değerlere saygılı davranılması gerektiğine inanıyor. Hem İslâm hem de Evanjelist Hareket, rahiplik veya hiyerarşi olmayan demokratik inanç sistemlerine sahiptir. Mead, Müslümanlar ve Evanjelistler hiçbir zaman her konuda hemfikir olmayacaklarını ve seküler kesimin bu iki grup arasında yapılacak olan bazı anlaşmalardan hoşlanmayacakları görüşüne sahiptir. Bununla birlikte Mead, Müslüman-Evanjelist diyalogunu teşvik etmenin, medeniyet savaşı tehdidini önlemenin en iyi yollarından biri olabileceği kanaatini taşımaktadır. Mead, Pew Research Center tarafından 2006 yılında "God's Country? Evangelicals and U.S. Foreign Policy" temasıyla düzenlenen ve konuşmacı olarak katıldığı açık oturumda, Amerika açısından olduğu kadar Avrupa açısından da barış adına yapılması gerekli olanı şu şekilde açıklamıştır. "İslâm ve Batı arasında, Liberal Müslümanlar ve Liberal Yahudiler arasında şimdiye kadar gerçekleşen dinler arası ve medeniyetler arası konuşmalar olmuştur, çoğu kendi dinlerinin daha aşırı biçimlerinin sorunun bir parçası olduğunu düşünmektedir. Ve eğer hepimiz bir araya gelip ılımlı birer Üniteryen İbrahimi din olabilseydik, her şey yoluna girerdi."⁴³

5. Donald Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası

Donald Trump dönemi ABD-İsrail ilişkilerine baktığımızda özellikle ABD'nin Tel Aviv'deki büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyarak, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması yıllardır bu "eskatolojik tarihi olayı" bekleyen Evanjelistler tarafından coşku ve heyecanla karşılanmıştır. Bu dönem içinde ABD'nin İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki egemenliğini tanıdığını ilan eden deklarasyonun imzalanması; İran'ın en etkili askeri siyasi figürlerinden Kasım Süleymani'nin ABD'nin drone saldırısıyla öldürülmesi; ABD'nin, Başkan Trump'ın büyük bir utanç olarak nitelediği İran Nükleer Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmesi ve ardından Tahran'a sert yaptırımlar uygulaması ve Trump'ın İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile birlikte "Yüzyılın Anlaşması" adını verdiği Orta Doğu Barış Planı'nı ilan

⁴³ "God's Country? Evangelicals and U.S. Foreign Policy," Son güncelleme 26 Eylül, 2006. <https://www.pewforum.org/2006/09/26/gods-countryevangelicals-and-us-foreign-policy/>.

etmesi gibi gelişmeler, Başkan Trump döneminde iki ülke arasındaki dostluk ve ittifakı pekiştirirken; İsrail'in ABD dış politikasında ayrıcalıklı bir yeri olduğu gerçeğini bir kez daha göstermiştir. Dönem içinde, Başkan Trump "America First" söylemini ön plana çıkarırken İsrail'i de bu önceliğin arasına dahil etmiştir. Zira üç sac ayağına oturtulan "Önce Amerika" vizyonunun önemli bir sac ayağı olan "Amerika'nın Çıkarlarını Savunmak" ilkesinde Amerikan yönetimi, İsrail ve Filistin ihtilafını sona erdirmek ve itibarsız teorilere değil, ilkeli gerçekçiliğe dayalı barışı getirmek için bir teklif sunduğunu iddia ederken, Başkan Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve büyükelçiliği oraya taşınması, ilkeli gerçekçiliğe olan bu bağlılıkla uyumlu olduğu belirtilmektedir.⁴⁴ ABD ayrıca İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki egemenliğini kabul etmiş ve Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerinin uluslararası hukuka aykırı olmadığını ilan etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, bariz olarak İsrail karşıtı ön yargısı olduğunu değerlendirdiği, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nden çekilmiştir. ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Büyükelçi Nikki Haley, Konsey'i "İsrail'e karşı kronik bir önyargısı olan, ancak kendisine hizmet eden ve iki yüzlü bir kurum" olmakla suçlamıştır.⁴⁵ ABD İsrail'in bölgedeki güvenliği için kritik öneme haiz olan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn Krallığı ve Sudan da dahil olmak üzere İsrail ve Arap-Müslüman ülkeleri arasındaki tarihi barış anlaşmalarına aracılık etmiştir. Kosova'nın İsrail ile ilişkileri normalleştirilmesi ve diplomatik ilişkiler kurması için bir anlaşma yapmıştır. Sırbistan'ın İsrail'deki büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacağını duyurmuştur. Elliden fazla Müslüman ulusun liderlerinden oluşan bir meclise hitap ederek terörün her türlüyle mücadele için bir anlaşmaya varan ilk Amerikan Başkanı olan Trump, Suudi Arabistan hükümeti ile birlikte Orta Doğu'da terörle mücadele için Etidal Center'ı kurmuştur. Filistin Devleti'nin İsrail'in güvenliğine yönelik risklerine çözüm getirmeyi amaç edinen iki devletli bir çözümü hedefleyen, "Barış İçin Siyasi Plan Vizyonu" açıklamıştır. İsrail, ilk kez bir haritada Filistin Devleti'ni kabul etmiş; Filistin halkını güçlendirmek ve tarihi özel yatırımlar yoluyla Filistin yönetimini geliştirmek için bir ekonomik plan yayınlamıştır.⁴⁶

⁴⁴ "Foreign Policy: Administration Achievements Restoring American Leadership Abroad," The White House, erişim 12 Nisan, 2022, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy>.

⁴⁵ "ABD, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nden Çekildi," BBC News, erişim 25 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44541598>.

⁴⁶ "Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israel People," Peace to Prosperity, erişim 20 Nisan 2022 <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf>.

5.1. Yüzyılın Anlaşması-Peace to Prosperity

Trump yönetimi, 28 Ocak 2020'de dünya çapında "Yüzyılın Anlaşması" olarak lanse edilen Filistin-İsrail ihtilafını çözme planının siyasi kısmının ayrıntılarını açıklamıştır. Anlaşma "Barış'tan Refaha: Filistin ve İsrail Halkının Yaşamlarını İyileştirmek İçin Bir Vizyon" (Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israel People) adıyla yayımlanmıştır.⁴⁷ ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak ilan etmesinin ardından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nin ihtilafla ilgili tüm kararlarını ihlal ederek, son üç yıldır çalışmalarına devam etmiştir.⁴⁸ Trump'ın İsrail'i güvence altına aldığı ve Filistin'in mücadelesini tarihe gömecek tarzda, danışmanı ve damadı Jared Kushner'e hazırlattığı "Yüzyılın Anlaşması" beklendiği şekilde problemin asıl muhatabı Filistin kamuoyu nezdinde kırmızı kart gördü ve teklif resmen reddedildi.⁴⁹ Filistin Politika ve Anket Araştırma Merkezi tarafından yürütülen en son anketlere göre, Filistin halkının yüzde 94'ü planı reddetmiştir.⁵⁰ Oslo Anlaşması'nın Filistin'den neler aldığına bakıldığında "Yüzyılın Anlaşması"nın İsrail'i nerelere taşıyacağını kestirmek mümkün gözükmemektedir. "Yüzyılın Anlaşması" her şeyden evvel İsrail'in Doğu Kudüs ve Batı Şeria'da yasadışı olarak imar ettiği Yahudi yerleşimlerinin ilhakının önünü açmaktadır. Kısacası Oslo'dan sonra oluşan yeni haritayı da Filistinlilere kabul ettirme çabasıdır. 1993 yılında Filistin'in lideri Yaser Arafat'a imza ettirilen Oslo Anlaşması, Arapları, Filistinlilerin 1967 öncesi işgal edilen toprakları unutup Doğu Kudüs'ün başkent olduğu bir Filistin Devleti'ne rıza göstermelerini sağlamıştır.⁵¹

Planın tamamı yüz seksen bir sayfadan oluşmaktadır. Bir dizi konuyu kapsayan yirmi iki bölüm içerir.⁵² Her iki tarafın da meşru istekleri, iki devletli çözüm, Kudüs'ün statüsü, egemenlik, sınırlar, güvenlik, mülteciler, tutuklular, sınır kapıları, Gazze Şeridi ve ticaret. Plan ekonomik olarak bölgesel ekonomik entegrasyon programının bir parçası kapsamında on yıl içinde 50 milyar dolardan fazla uluslararası yatırım vaat etmiştir.⁵³

⁴⁷ "Deal of the Century: What Is It and Why Now?," Doha Institute, erişim 27 Nisan, 2022, <https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/Pages/Trump-Administration-Plan-for-the-Palestinian-Israeli-Conflict.aspx>.

⁴⁸ Dalal Iriqat, "The 'Deal of the Century' from a Palestinian Perspective," *Palestine Israel Journal* 25, 1-2 (2020): 104.

⁴⁹ "Trump'ın Damadına Hazırlattığı 'Yüzyılın Anlaşması': Filistin için Son Tasfiye Planı," BBC News, erişim 27 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberlerdunya-51320835>.

⁵⁰ Iriqat, "The 'Deal of the Century' from a Palestinian Perspective," 104.

⁵¹ "Trump'ın Damadına Hazırlattığı 'Yüzyılın Anlaşması': Filistin için Son Tasfiye Planı."

⁵² "Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People."

⁵³ "Deal of the Century: What Is It and Why Now?"

Planın mimarı, Jared Kushner ise CNN televizyonuna verdiği bir röportajda, Başkan Trump tarafından kendine verilen ilk görevlerden birinin, yıllardır devam eden İsrail-Filistin ihtilafını çözmek için bir plan geliştirmek olduğunu söylemektedir. Barış vizyonunun şimdiye kadar yayınlanan en kapsamlı ve gerçekçi planı sayesinde hem İsrail hem de Filistin halkının temel gereksinimlerini karşılayan nihai bir barış anlaşmasına giden net bir yol belirlediklerini, planın uluslararası alanda tanınan bir Filistin Devleti kurulması çağrısında bulunduğunu iddia etmektedir. Plan, Yahudilerin ve Müslümanların bu şehirle olan tarihi bağlantısını göz önünde bulundurarak Kudüs'ün statüsünü ele alırken, Kudüs'teki eski Yahudi başkenti İsrail'in egemenliği altında bir arada kalacaktır. Gelecekteki Filistin Devleti, Doğu Kudüs'ün güvenlik bariyerinin doğusundaki kısımları da dahil olmak üzere bir başkente sahip olacaktır. Kushner'e göre İsrail ve Filistinliler nihai bir anlaşmaya varırsa, ABD Büyükelçiliği üzerinde Amerikan bayrağı ilk kez Filistin Devleti'nde dalgalandığında Başkan Trump, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın yanında olmaktan gurur duyacaktır. Kutsal şehir ilk kez, Filistin Devleti'nden ve dünyadan 1,5 milyar Müslümana açık olacak olup, İsrail tüm Müslümanların El Aksa Camii'nde barışçıl bir şekilde ibadet etmelerine sıcak bakmaktadır. Plan, Filistinli mülteciler için haklı bir çözümlü desteklemekte ve uygulandığı takdirde, Filistinli mültecilerin Filistin Devleti'ne geri dönme, şu anda ikamet ettikleri ülkelere entegre olma veya İsrail dışında üçüncü bir ülkeye yerleşme seçeneğine sahip olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca, mültecileri desteklemek ve telafi etmek için cömert bir güven oluşturacak ve sonunda diğer vatandaşlarıyla aynı hak ve ayrıcalıklardan yararlandıkları bir ülkede yaşamlarını inşa etmelerine imkan verecektir. Geçmiş deneyimlerin kendilerine, İsrail'in güvenlik gereksinimlerini tam olarak yerine getirmediği sürece hiçbir barış anlaşmasının başarılı olamadığını gösterdiğini belirten Kushner, planın Filistinlileri ekonomik olarak güçlendirirken, İsrail'in bölgeye tam olarak entegresine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Kushner, en kritik noktanın, İsrail liderlerinin ilk kez sadece gelecekteki bir Filistin Devleti'nin kurulmasını değil, bir haritayı ve bir süreci de onayladığı anlamına geldiğini belirtmiştir.⁵⁴

⁵⁴ "Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East," CNN, erişim 27 Nisan, 2022, <https://edition.cnn.com/2020/01/29/opinions/jared-kushner-pivotal-moment-middle-east-peace-plan/index.html>.

5.2. Kudüs Sorunu

Başkan Donald Trump, Kudüs'ü İsrail Devleti'nin başkenti olarak tanıyan ve ABD'nin İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıyan başkanlık bildirisini 6 Aralık 2017 tarihinde yayınlamıştır. Bildiride, ABD'nin dış politikası, basit gerçeklerin dürüst bir şekilde kabul edilmesiyle başlayan ilkeli gerçekçiliğe dayandığı belirtilirken; İsrail Devleti ile ilgili olarak, Kudüs'ün başkent olarak resmen tanınması ve mümkün olan en kısa sürede ABD'nin İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıması gerektiği belirtilmiştir. Kongre, 1995 tarihli Kudüs Büyükelçiliği Yasası'ndan (Public Law 104-45) bu yana ABD'yi Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımaya ve İsrail'deki Büyükelçiliğini bu şehre taşımaya çağırılmaktadır. ABD Senatosu, 5 Haziran 2017'de oybirliği ile alınan kararla ilgili yasa'yı yeniden onayladı. 8 Kasım 1995 tarihinde kabul edilen, "Kudüs Büyükelçiliği Yasası" İsrail'deki ABD Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınmasını sağlayan maddeyi de kapsayan ve genel itibarıyla İsrail'in çıkarları doğrultusunda hazırlanmış bir içeriğe sahiptir. 1995 tarihli Kudüs Büyükelçiliği Yasası'nın ikinci bölümünün ilk maddesi "Uluslararası hukuk ve gelenekler uyarınca her egemen ulus, kendi başkentini belirleyebilir" şeklindedir.⁵⁵

Bölgedeki Filistinlileri çok dikkate almayan bu yasa, sırasıyla Clinton, Bush ve Obama tarafından altı ayda bir imzalanmayarak askıya alındı. 2016'da göreve başlayan Donald Trump seçim vaadi olarak sunduğu bu yasanın kabulünü, 2017 Haziran ayında önüne ilk geldiğinde, "iki ülke arasındaki barış görüşmelerinin devamı için ve ABD'nin ulusal güvenlik çıkarlarını adına askıya alındığı" belirtildi. Donald Trump 6 Aralık 2017 tarihinde yasa ikinci kez önüne geldiğinde ise "Kudüs şehrinin İsrail Devleti'nin başkenti olduğunu ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınmasını öngören yasa'yı imzalamıştır. Yasanın imza günü, Yahudilerin Hanuka bayramına, İsrail'in Kudüs'ü işgal edişinin 50. yılına, Kudüs'ün Osmanlı Devleti'nden İngilizlere geçişinin ve Balfour Deklarasyonu'nun 100. yıl dönümü gibi sembol kabul edilen tarihlere denk gelişi dikkatlerden kaçmamıştır.⁵⁶

Donald Trump'ın Orta Doğu liderlerine de seslendiği, Kudüs'ü İsrail Devleti'nin başkenti olarak tanıyan ve ABD'nin İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıyan 6 Aralık 2017 tarihli Başkanlık Bildirisi metninin önemli bölümleri şu şekildedir:

⁵⁵ "United States Congress," son güncelleme 8 Kasım 1995, <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>.

⁵⁶ Mehmet Öztürk, "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8, 4 (2019): 2886.

“Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikası, basit gerçeklerin dürüst bir şekilde kabul edilmesiyle başlayan ilkeli gerçekçiliğe dayanmaktadır. İsrail Devleti ile ilgili olarak, bu, Kudüs’ün başkenti olarak resmen tanınmasını ve mümkün olan en kısa sürede ABD’nin İsrail Büyükelçiliğini Kudüs’e taşımını gerektirir. Kongre, 1995 tarihli Kudüs Büyükelçiliği Yasası’ndan (Kamu Yasası 104-45) bu yana ABD’yi Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanımaya ve İsrail’deki Büyükeliliğimizi bu şehre taşımaya çağırdı. Amerika Birleşik Devletleri Senatosu, 5 Haziran 2017’de oybirliğiyle yapılan oylamada Yasayı yeniden onayladı.... Yasanın yürürlüğe girmesinden yirmi iki yıl sonra, ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak resmen tanınmasının zamanının geldiğine karar verdim.... Yahudi halkının eski zamanlarda kurduğu başkent, bugün Kudüs, İsrail hükümetinin yeridir. Ayrıca ABD’nin İsrail Büyükeliliğimizi Tel Aviv’den Kudüs’e taşımına karar verdim....Gerçeğin bu gecikmiş olarak tanınması, hem ABD’nin hem de İsrail ile Filistinliler arasındaki barış arayışının çıkarınadır.... Her şeyden önce, her iki tarafın da kabul etmesi halinde iki devletli çözüm de dahil olmak üzere en büyük umudumuz barıştır. Barış asla ona ulaşmak isteyenlerin kavrayışının ötesinde değildir.”⁵⁷

6. Sosyal İnşacı Perspektiften Trump Dönemi İsrail Dış Politikası

ABD ve İsrail arasındaki özel ilişkide Evanjelist menşeli “din” etkisi, kaynağı kimlik ve kültürde bulunan normatif bir yaklaşımla yapılan değer odaklı bir araştırma ile açıklanabilir. Nitekim, ortak değerler dış politikada önemli olduğundan dolayı ister Demokrat ister Cumhuriyeti Partili olsun tüm Amerikan başkanlarının İsrail ile özel bir ilişki kurdukları aşikardır.⁵⁸ Bunun en iyi örneğini şimdiki Demokrat Partili Amerikan Başkanı Joe Biden’in ABD Başkan Yardımcısı olduğu Obama döneminden bir örnekle inceleyebiliriz. Joe Biden, Dünya Yahudi Kongresi’nin New York’ta düzenlenen toplantısında, 2016 yılında seçimleri kazanan yeni Başkan Donald Trump yönetiminde, Amerika-İsrail ittifakında herhangi bir zayıflama olmayacağının garantisini verdi. Toplantıda siyasi Siyonizmin mimarı Theodor Herzl Ödülü alan Biden, Siyonist olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Siyonist’im, Siyonist olmak için Yahudi olmak gerekmiyor.”

⁵⁷ “Presidential Proclamation Recognizing Jerusalem as the Capital of the State of Israel and Relocating the United States Embassy to Israel to Jerusalem,” The White House, erişim 27 Nisan 2022, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/presidential-proclamation-recognizing-jerusalem-capital-state-israel-relocating-united-states-embassy-israel-jerusalem/>.

⁵⁸ oban Oran, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri,” 2020.

Donald Trump'ın başkanlığı döneminde Amerika-İsrail ilişkilerinden bahseden Biden, "Yeni yönetimle birlikte, ABD-İsrail ilişkilerinde bir değişim beklemiyorum. Yönetimin böyle bir niyeti olsa bile ki yok; Amerikan halkı ve Kongre buna hiçbir zaman izin vermez."⁵⁹

Bu özel ilişkide gizli bir durum söz konusu değildir. ABD tarafından İsrail için sayısız kez çeşitli durumlarda bu ilişkiden kaynaklı ayrıcalıklar tanınmıştır. Yahudi kimliği Batı tarihinin, kültürünün ve özellikle kolektif kimliğinin önemli bir tanımlayıcı ögesini oluşturmaktadır. Sosyal inşacı perspektiften baktığımızda, İsrail'in Yahudi kimliği Batı tarihinin, kültürünün ve özellikle kolektif kimliğinin belirleyici bir ögesidir. Ortak bir tehdit algısı, ortak "biz" kimliğini kuvvetlendirerek şekil verdiği için, topluma sadece çıkarların değil, inançların ve değerlerinde benimsendiğini anımsatmaktadır. Bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde Batılı Hristiyan devletler için ortak tehdit oluşturan radikal İslâmi figürler, hem Batı kimliğine ait bir İsrail fikrini kuvvetlendirmiş, hem de güvenlik endişesiyle ortaklıklar kurulmasını teşvik etmiştir.⁶⁰

ABD'de iç ve dış siyasetinde Evanjelistlerin ve İsrail lobisinin de etkisinin yoğun şekilde biçimlendirdiği bu anlayış kimliklerin ve yapıların karşılıklı inşasına dayanır. ABD ve İsrail arasındaki geçmişten gelen ve İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra yoğunlaşan bu ilişkiler zinciri sosyal inşacılığın yapı ve amillerin birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettikleri, Alexander Wendt'in, "kimliğin ve uluslararası toplumsal yapıların karşılıklı inşaya dayalı çıkar ilişkilerinin dış politikayı etkilediği" ve yine Wendt'e göre "insani özellikler yükleyebileceğimiz devletler, maksatlarını ortaya koyar, bir şeye eğilim duyar ve inanç sahibi gerçek aktörlerdir", bir manada "devletler de insandır" düşüncesinin somut örneklerini teşkil etmektedir. Sosyal inşacılık ayrıca, devlet kimliği ve devlet davranışının inşasında etkin faktörler olan içsel yapıların özelliklerini, kültürünü ve politikalarını kapsam içine almaktadır. Ulusal kimliğin inşasında yalnızca diğer devletlerle olan ilişkilerin değil alt kimliklerle ilişkilerinde etkisinin de göz önüne alınması gerekliliğinden yola çıkılarak, Nicholas Onuf'un kurallara önem veren anlayışı da değerlendirilmeye alınmalıdır. Onuf, kuralların ön planda olduğu sosyal inşa yaklaşımında amil olarak insanı ele alır. Bu kapsamda, amil olarak devletler kadar hükümet dışı aktörler, baskı grupları, etnik kimlikler gibi unsurlara da yer verilmektedir. Bu aşamada çalışmamızın bundan önceki

⁵⁹ "ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden: Siyonistim," Habertürk, erişim 27 Nisan 2022, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1322749-abd-baskan-yardimcisijoe-bidensiyonistim>.

⁶⁰ Çoban Oran, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri," 2020-2021.

konularında önemle değinilen İsrail lobisinin, Evanjelist baskı gruplarının, kiliselerin, okulların ve kurumların çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Donald Trump iç siyasette seçmen tabanı olan Evanjelist kitleyle ortak kimlik arayışını çok öncesinde başlatmıştır. 2012 yılında Trump, Virginia Lynchburg'daki dünyanın en büyük Protestan üniversitesi olan Liberty Üniversitesi'nde bir konuşma yapmıştır. Dini söylemler içeren konuşması Trump'ın muhafazakâr yüzünü tanıtmaya çabasını yansıtırken, dindar muhafazakârların kendisini tanımalarını istemiştir. 2016 yılı başkanlık seçimleri öncesinde ise bu çalışmalarına hız veren Trump, seçim öncesi dönemde beyaz Evanjelist tabana Müslümanların ABD'ye girişini engelleyeceğine, IŞİD'i bombalayacağını ve kiliselerin siyasi adayları desteklemesini engelleyen kısmı olan Johnson Değışikliğini yürürlükten kaldırarak "dini özgürlüğü" savunacağına, yüksek mahkemeye bir muhafazakâr yerleştirmeye, güney sınırı boyunca bir duvar inşa etmeye, sınırdan yasadışı olarak akan tüm "tecavüzcülerden" beyaz Amerikalıları korumaya, ve Meksika'ya bunun bedelini ödetmeye ve ayrıca aileleri bölmek anlamına gelse bile belgesiz göçmenleri toplayıp ülkeden atacağına, "Önce Amerika" dış politikası izleyeceğine, İsrail'deki Amerikan büyükelçiliğinin yerini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıyacağına söz vermiştir. Donald Trump iç siyasette Evanjelist toplulukla yakaladığı bu ortak kimliği, Evanjelistlerin dış politik açıdan çok önem verdikleri İsrail politikaları çizgisinde de başarılı şekilde yakalamıştır. Bu başarı ona ilk etapta başkan adayı olma şansını yakalatmış; sonrasında kazanamayacağına neredeyse kesin gözle bakılan 2016 yılı Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri zaferini getirmiştir.

Sonuç

Sosyal bilimleri etkisi altına alan sekülerleşme tezi ile birlikte küresel siyaseti en fazla etkileyen unsurlardan biri olsa da yeteri kadar ilgi görmeyen "din etkisi" teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir ivme alarak siyasi nüfuzunu arttırmıştır. Din etkisi kendini kimlik inşası, dış politika, çatışma ve çatışma çözümü, siyasal hareketler siyasi meşruiyet, köktencilik ve terörizm alanlarında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmıştır. Küreselleşen dünyamızda yerel çapta yaşanan birçok sorun hızlı bir şekilde devletler arasında etki ederek küresel bir probleme dönüşmektedir. Soğuk Savaş sonrası yumuşak ortam ve küreselleşmenin etki alanını genişletmesi, kapsamlı siyasi değışimlerin dine meyilli olması, uluslararası ölçekte devlet sekülerizminin geriye doğru gidiş gibi etkenler uluslararası politikada din etkisinin önemli bir faktör olarak geri dönüşünü sağlamıştır. İkiz Kuleler'in enkazı içinden din etkisinin Uluslararası İlişkiler disiplinindeki önemi ortaya

çıkıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları ile birlikte din siyaset sahnesine dönmüştür. Din, ana akım Uluslararası İlişkiler teorileri tarafından bir etki unsuru olarak ele alınmamıştır. Pozitivistler ile post-pozitivistler arasındaki bu boşluğu doldurma iddiasında olan “Sosyal İnşacılık” ise kimlik, normlar ve kültür öğeleri için merkezi rolü ile dine Uluslararası İlişkiler teorisinde yer vermek için potansiyel olarak uygun bir teorik ortam sağlamıştır. Çünkü, Sosyal İnşacılık genellikle fikirlerin, normların, kimliğin ve kültürün davranış üzerindeki etkisi ve gücü ile ilgilenmiştir. Bir değişken olarak dini kimliği de dikkate alan sosyal inşacı yaklaşımda devletler kimlikleri, uluslararası politik yapı ile şekillenen konumları ve onlarla olan ilişkilerine göre “çıkar”larını belirlemektedir. Onuf’un kural odaklı sosyal inşacı yaklaşımında amiller insanlardır ve bununla birlikte hükümet dışı aktörler, baskı grupları, etnik kimlikler gibi unsurlar da ön plana çıkmıştır.

ABD’nin kuruluş felsefesini, toplumun dine bakış açısını incelediğimizde ve özellikle Amerikan toplumunun Eski Ahit merkezli Püriten kökenlerine indiğimizde dinin, Amerikan toplumunun kimlik, politik ve kültür özellikleriyle bütünleşmiş bir yapıda karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu bağlamda Evanjelistlerin, Mesihçi ve milenyalizme dayalı eskatolojik ve fütürist beklentilerini de göz önüne aldığımızda, Amerikan dış politikasında Evanjelistlerin etkin olmadığını varsaymak yanılsamadan ibaret olacaktır. Püriten anlayış etkisi sadece kendine ait dünyasında kalmamış diğer gelenek ve grupları da etkilemiştir. Amerikan kimliğinin kökenlerine baktığımızda Amerika’ya ilk göçtüklerinde bu toprakları “Yeni İsrail” olarak niteleyen ve Yahudilerle aynı duyguları paylaşan Püritenler karşımıza çıkmaktadır.

Püritenizm Amerikan devleti kimliğinin inşasını sağlamıştır. Devletin ilk kuruluş yıllarında Bağımsızlık Savaşı’nın birbirine girift olmuş seküler ve dinsel geleneği temsil eden iki kanadının bulunduğu söylenebilir. Dinsel geleneğin temel teolojik kaynağı Püritenizm olmuştur. Püritenizm ABD’nin temel kuruluş ideolojilerinden biri olmuştur. Seküler kesim ise John Locke’un felsefesi Liberalizm’den beslenmiştir. Liberallerle uyum içinde çalışan Püritenler Amerikan modelinin temeli olan Tanrı inancı ve özgürlüğün sentezini oluşturmuşlardır. Tocqueville, ABD ile ilgili yaptığı çalışmalarda ilk dikkatini çeken hususun ülkenin dini tarafı olduğunu söylemiştir. İlerleyen süreçte dini etkinin, siyasi sonuçlarını da idrak etmeye başladığını söyleyen yazara göre, Amerikalılar hafızalarında Hristiyanlık düşüncesi ile özgürlük düşüncesini öyle girift hâle getirmiş durumdadırlar ki biri olmadan diğerini hayal bile edemezler. Süreç içerisinde sistemli şekilde teşkil edilen dini gruplar özellikle Evanjelist gelenek mensupları, Amerika’nın kamusal ve

politik alanlarında büyük bir etki sahası kurmuş ve günümüzde ABD'yi siyasal bir söylemle ifade edilen "Tanrı'nın Gölgesinde Bir Millet" haline getirmişlerdir. Soğuk Savaş dönemindeki maddeci yapıya sahip Sosyalist bloğa karşı Batı'nın gücü haline gelen ABD, süreç içerisinde giderek Tanrı'nın gölgesinde ve emrinde faaliyetlerini yürüten bir devlet anlayışını toplumsal düzeyde de yaygın hâle getirmiştir. Günümüzde sıradan bir Amerikan vatandaşı dahil ABD'nin özel bir misyonun temsilcisi olduğuna inanmıştır. Bu özel misyon kenara bırakılarak "toplum, devlet ve Tanrı" üçgeninde kurulan ilişkide devletin toplumla Tanrı arasındaki ilişkide bir aracılık vazifesi olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı toplum kendine güvenen, aracasız olarak Tanrı ile iletişim halinde olabilen bir yapıya sahip olmuştur.

Zaman zaman radikal uçlara meyilli olsada bu eskatolojik beklentiler toplumun genel karakterinde ve kimlik yapısında kalıcı beklentiler oluşturmuştur. Bu doğrultuda devlet politikaları üretilirken dış politika anlayışı da bu rüzgardan etkilenmiştir. Bu etkilerin sonuçlarını ABD'nin büyük oranda Mesihyanik/Mesihçi inançlar ve beklentiler istikametinde yürüttüğü İsrail dış politikası anlayışında görmek mümkündür. Premilenyalist Mesihçi anlayışın benimseyen ve Amerika'ya geliş misyonlarını Mısır köleliğinden kaçan Yahudilerle kaderdaş olarak olarak gören kurucu zihniyet, ilk kuruluş yıllarından itibaren "Yeni İsrail" olarak adlandırdıkları Amerikan toprakları üzerinde çok güçlü bir küresel devlet haline gelmiştir. Kurulan bu küresel Birleşik Devletler'in yine eskatolojik beklentiler doğrultusunda ortaya çıkan yeni İsrail Devleti'ne uyguladığı kayırmacı uygulamalar Evanjelistlerin Amerikan dış politikasını etkileme gücünü gözler önüne sermiştir. Amerikalılar ile Yahudiler arasında ortak norm, kültür ve kimlik inşasının ilk temelleri ise Yeni Dünya'ya ilk göç eden Evanjelistlerin ataları olan Pürütenler tarafından atılmıştır. Pürütenlerin, göçlerini Tanrı'nın İbrahim Peygamber'in ve onun soyundan gelenlerle yaptığı antlaşmanın yeniden canlandırılması olarak yorumlamaya meyilli olmaları kendilerinde, Eski Yahudi halkları gibi insanlığa kurtuluş getirmek amacıyla Tanrı tarafından seçildikleri hissini uyarmıştır. "Tanrı'nın Yeni İsrail'ini" ortaya çıkarmaya adanmış olmaları Amerikalılar ile İsrail arasında ortak bir kader ve kimlik oluşumunda önemli bir aşama olmuştur. Pürütenler için Amerika sadece yerleşmek için göç edilen bir yer olmaktan çıkmıştır. Bu topraklar onlar için kendilerine vaat edilen kutsal topraklar olarak algılanmış ve yeni bir "Kudüs" olmuştur. Bu ortak normlar ve kimlik anlayışı Hristiyan Siyonizminin doğuşunda önemli rol oynarken, Hristiyanlar arasında Yahudilerin atalarının doğduğu ve yaşadığı vatanlarına geri dönebilmeleri gerektiğine dair bir inanç ortaya çıkmaya başlamıştır. 17. yüzyıl boyunca,

Püritenler, Yahudilerin İsrail'e geri dönmesi için çalışmalar yapmışlardır. Evanjelistler, Tanrı'nın Yahudilere verdiği sözlerin geri alınamaz ve vaat edilen toprakların ebediyen onlara ait olduğu düşüncesini taşımaktadır. Birleşik Devletler, eskatolojik beklentilerin gerçekleşmesinin kanıtı mahiyetini taşıyan kendileriyle ortak norm, kimlik ve kültür öğelerine sahip olduklarını değerlendirdikleri İsrail Devleti'ne her zaman kayırmacı bir dış politik yaklaşım uygulamıştır.

Çalışmamızda temel sorularımız olan, "ABD'nin İsrail Politikaları Nasıl Açıklanabilir?" ve "Donald Trump Dönemi ABD-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Etkisi Nedir?"e cevap, Evanjelistlerin bu kayıtsız şartsız İsrail'e desteklerinin kaynağını dini kanâatlerden almış olduklarıdır. "Kudüs Büyükelçiliği Yasası"nın onaylanarak yürürlüğe konulması ile özellikle yıllardır bu "eskatolojik tarihi olayı" bekleyen Evanjelistlerin coşkusu ve heyecanı bunu kanıtlar niteliktedir. 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı ABD'nin Orta Doğu politikasında İsrail'le olan ilişkileri arttırması ile o dönem sonrası İsrail'in güvenliğine daha fazla önem vermeye başlaması bu etkiyi ortaya koymuştur. Bu etki sadece dini saiklerle değil, din etkisi ile oluşan kimlik, kültür ve normlar bütünü ile de doruk noktalara ulaşmaktadır. Evanjelistlerde yaşanan bu heyecan, ilk İsrail Devleti ilanında, Altı Gün Savaşları'nda İsrail'in topraklarını genişletmesinde ve Kudüs'ün başkent olmasını beklediklerinde de, eskatolojinin beklentinin gerçekleşiyor olması inancıyla artarak devam etmiştir. Bu kapsamda Uluslararası İlişkiler teorilerinde din etkisinin göz ardı edilmesi düşünülemez. Evanjelistler, çok boyutlu hedefleri doğrultusunda süreç içerisinde güç ve etki alanlarını genişletmişlerdir. Amerikan Evanjelik teolojisi, modern dünyadaki Yahudi halkının rolüne farklı bir perspektif sunmuştur. Bir taraftan, Evanjelikler, Tanrı'nın eski İbranilere verdiği vaatlerin mirasçıları olan İsrail'in yeni ve gerçek neslini temsil ettiği yönündeki yaygın Hristiyan görüşünü paylaşırken; birçok Hristiyan'ın aksine Evanjelikler, Yahudi halkının Tanrı'nın planında devam eden bir rolünün devam ettiğine inanmışlardır. Bu, Evanjeliklerin tüm dünyayı karşılarında almayı göze alarak yapmaya hazır olduklarını göstergesidir. Evanjeliklerin Amerikan siyasetinde artan güçleri dikkate alındığında bu etkinin ileriki dönemde Amerikan dış politikasına ve dolaylı olarak da dünya siyasetine yön vereceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Amstutz, Mark R. *Evangelicals and American Foreign Policy*. New York: Oxford University Press, 2014.
- Ariel, Yaakov. *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*. New York: New York University Press, 2013.
- BBC News. "ABD, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nden çekildi." Erişim 25 Nisan, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44541598>.
- BBC News. "Trump'ın Damadına Hazırlattığı 'Yüzyılın Anlaşması': Filistin için Son Tasfiye Planı." Erişim 27 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberlerdunya-51320835>.
- CNN. "Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East." Erişim 27 Nisan, 2022, <https://edition.cnn.com/2020/01/29/opinions/jared-kushner-pivotal-moment-middle-east-peace-plan/index.html>.
- Corm, Georges. *21. Yüzyılda Din Sorunu*, çev. şule Sönmez. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Çaha, Ömer. *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Çoban Oran, Filiz. "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, 3 (2017): 2019-2037.
- Çoban Oran, Filiz. *21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2017.
- Doha Institute. "Deal of the Century: What Is It and Why Now?" Erişim 27 Nisan 2022, <https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/Pages/Trump-Administration-Plan-for-the-Palestinian-Israeli-Conflict.aspx>.
- Habertürk. "ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden: Siyonistim." Erişim 27 Nisan 2022, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1322749-abd-baskan-yardimcisijoe-bidensiyonistim>.
- Haynes, Jeffrey. *An Introduction to International Relations and Religion*. New York: Routledge, 2014.
- Huntington, Samuel P. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Y. Z. Cem Soydemir ve Mehmet Turhan. İstanbul: Okuyan Us, 2018.
- Huntington, Samuel P. *Üçüncü Dalęa: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, çev. Ergun Özbudun. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
- Gözen, Ramazan. *Amerikan Dış Politikası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016.
- İrişat, Dalal. "The 'Deal of the Century' from a Palestinian Perspective." *Palestine Israel Journal* 25, 1-2 (2020): 104-108.
- Kadercan, Burak. "Uluslararası İlişkiler ve Din." DPF 2012-RR 01 Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu. Barcelona: Barcelona Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü, 2012.
- Kutsal Kitap. "Yaratılış, 12: 1-2.", Erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2012>.
- Kutsal Kitap. "Yaratılış, 17: 7-8." Erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yarat%C4%B1%C4%B1%C5%9F+17>.
- Kutsal Kitap. "Yaratılış, 12: 3." Erişim 2 Nisan 2022, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2012>.

- McAlister, Melani. "American Evangelicals, the Changing Global Religious Environment, and Foreign Policy Activism." *The Review of Faith & International Affairs* 17, 2 (2019): 1-12.
- Mead, Walter Russell. "God's Country?" *Foreign Affairs* 85, 5 (2006): 24-43.
- Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Öztürk, Mehmet. "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8, 4 (2019): 2876-2905.
- Peace to Prosperity. "Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People." Erişim 20 Nisan 2022 <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf>.
- Pew Research Center. "God's Country? Evangelicals and U.S. Foreign Policy". Son güncelleme 26 Eylül, 2006. <https://www.pewresearch.org/religion/2006/09/26/gods-country-evangelicals-and-us-foreign-policy>.
- Public Law 104-45. "United States Congress." Son güncelleme 8 Kasım 1995, <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>.
- Snyder, Jack. *Religion and International Relations Theory*. New York: Columbia University Press, 2011.
- Şahin, Mehmet. "Uluslararası Politikanın Ruhü: Din." 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Eylül 10-15, 2007.
- The White House. "Foreign Policy: Administration Achievements Restoring American Leadership Abroad." Erişim 12 Nisan 2022, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy>.
- The White House. "Presidential Proclamation Recognizing Jerusalem as the Capital of the State of Israel and Relocating the United States Embassy to Israel to Jerusalem." Erişim 27 Nisan, 2022, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/presidential-proclamation-recognizing-jerusalem-capital-state-israel-relocating-united-states-embassy-israel-jerusalem>.
- Thomas, Scott M. *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Tocqueville, Alexis de. *Amerika'da Demokrasi*. Çev., Seçkin Sertdemir Özdemir. İstanbul: İletişim Yayınlar, 2016.
- Toman, Murat "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni: Pürütenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi." *History Studies* 11, 6 (2019): 2153-2188.
- Wald, Kenneth D. ve Allison Calhoun-Brown. *Religion and Politics in the United States*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2011.
- Weber, Timothy P. "How Evangelicals Became Israel's Best Friend, with Responses." *Christianity Today* 42, 11 (1998): 38-43.